

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Martina Borovičková

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Komunikační strategie v dopisech Kateřiny Vilemíny vévodkyně
Zaháňské knížeti Metternichovi a Frederiku Lambovi**

Martina Borovičková

Bakalářská práce

2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martina BOROVIČKOVÁ**
Osobní číslo: **H08001**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Komunikační strategie v dopisech Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské knížeti Metternichovi a Frederiku Lambovi**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce bude analýza milostné korespondence Klemense Václava Lothara knížete Metternicha, Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské a Frederika Lamba v kontextu politických a společenských událostí od počátku 19. století do 20. let 19. století. Korespondence bude využita jako pramen k dějinám každodennosti aristokracie v uvedeném období.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Robert ADAM, Jaroslava JANÁČKOVÁ, Magdaléna POKORNÁ, Lucie SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Stanislav WIMMER (eds.), Božena Němcová. Korespondence I, 1844-1852, Praha 2003; Korespondence II, 1853-1856. Praha 2004; Korespondence III, 1857-1858, Praha 2006; Korespondence IV., 1859-1862, Praha 2007. HERRE, Franz: Metternich, Themis, Praha 1996. MILIČKOVÁ, L.- KYLOUŠEK, P.: Bon jour, mon amie, Bonus A, Brno 1997 PAVLÍKOVÁ, Děvana: Má drahá, hříšná láska, ARSCI, Praha 2010 SOBKOVÁ, Helena: Kateřina Zaháňská, Mladá fronta, Praha 1995 SOBKOVÁ, Helena: Tajemství Barunky Panklové, 4. vyd., Mladá fronta, Praha 1997 ŠEDIVÝ, Jaroslav: Metternich kontra Napoleon, 4. vyd., Volvox Globator, Praha 2005. NĚMCOVÁ Božena, Babička. Brno. Tribun EU, 2008.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.
Ústav historických věd

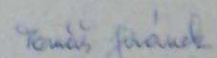
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

PROHLÁŠENÍ

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna od mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím se zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 24. června 2011

Martina Borovičková

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc. za to, že mne přivedla k myšlence zabývat se osudem jedné nevšední ženy, za její ochotu a poskytnutí cenných rad při psaní mé bakalářské práce. V neposlední řadě děkuji i své rodině a přátelům za jejich trpělivou podporu a povzbuzování v době, kdy mě samotnou trpělivost opouštěla.

ANOTACE

Tato práce se zabývá komunikačními strategiemi v dopisech Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské Klemensi knížeti Metternichovi a Frederiku Jamesi Lambovi v letech 1813 – 1815. Začátek práce představuje jednotlivé subjekty komunikace. Následující kapitola představuje dopis a charakterizuje jej jako prostředek komunikace. Těžiště práce spočívá v porovnání dopisů jedné autorky více adresátům. Práce analyzuje komunikační strategie prostřednictvím sebestylizací autora, stylizací adresátů a zobrazeného světa. Nabízí nový, netradiční pohled na oblíbené prameny a život aristokracie v první polovině 19. století.

KLÍČOVÁ SLOVA

komunikační strategie – aristokracie – 19. století – vévodkyně Kateřina Vilemína Zaháňská – kníže Klemens Metternich – Frederik Lamb - korespondence

TITLE

Communication strategies in letters from Catherine Wilhelmine, Duchess of Sagan to Prince von Metternich and Frederic Lamb

ANNOTATION

This work is about communication strategies in letters from Catherine Wilhelmine, Duchess of Sagan to Prince von Metternich and Frederic Lamb in 1813 – 1815. Each person is introduced at the beginning of the work. The following chapter describes a letter as means of communication. The concern of the work consists in comparing letters of the same writer to different addressees. The work analysis self-stylisations of the writer subject, stylisations of the addressee subject and stylisations of other elements of the world. It offers a new, unconventional view of popular sources and lifestyle of aristocracy in the first half of the 19th century.

KEYWORDS

communication strategies – aristocracy – 19th century – Catherine Wilhelmine, Duchess of Sagan – Prince Klemens von Metternich – Frederic Lamb – correspondence

OBSAH

ÚVOD	1
I. ŽIVOTNÍ OSUDY	4
I. 1 KATEŘINA VILEMÍNA VÉVODKYNĚ ZAHÁŇSKÁ	4
I. 1. 1 <i>Původ. Rodina</i>	4
I. 1. 2 <i>Životní osudy</i>	5
I. 1. 3 <i>Osudoví muži</i>	7
I. 2 KLEMENS VÁCLAV LOTHAR NEPOMUK KNÍŽE METTERNICH - WINNEBURG.....	10
I. 2. 1 <i>Kariéra</i>	11
I. 2. 2 <i>Metternich a rodina</i>	12
I. 3 FREDERIK JAMES LAMB	13
I. 3. 1 <i>Původ. Rodina. Vzdělání</i>	13
I. 3. 2 <i>Vévodkyně Zaháňská. Kariéra</i>	14
II. DOPIS.....	16
II. 1. DOPIS A JEHO ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY	16
II. 2 DOPIS JAKO PROSTŘEDEK KOMUNIKACE.....	19
II. 2. 1 <i>Objektivní a subjektivní faktory komunikace</i>	22
II. 2. 2 <i>Komunikační strategie</i>	26
II. 3. DOPIS V DĚJINÁCH.....	28
III. SEBESTYLIZACE AUTORA.....	31
III. 1 DEFINICE POJMŮ STYLIZACE A SEBESTYLIZACE.....	31
III. 2 SEBESTYLIZACE AUTORA – VÉVODKYNĚ ZAHÁŇSKÁ KNÍŽETI METTERNICHOVI	32
III. 2. 1 <i>Přítelkyně</i>	32
III. 2. 2 <i>Rádkyně</i>	34
III. 2. 3 <i>„Vlastenka“</i>	35
III. 2. 4 <i>Další vlastnosti</i>	35
III. 3 SEBESTYLIZACE VÉVODKYNĚ ZAHÁŇSKÉ V DOPISECH FREDERIKU LAMBOVI	37
III. 3. 1 <i>Přátelství</i>	38
III. 3. 2 <i>Další charakteristiky</i>	38
IV. STYLIZACE SUBJEKTU ADRESÁTA	41
IV. 1 STYLIZACE SUBJEKTU ADRESÁTA (METTERNICH).....	41
IV. 1. 1 <i>Přítel</i>	41
IV. 2 STYLIZACE SUBJEKTU ADRESÁTA (LAMB)	43

V. STYLIZACE ZOBRAZENÉHO SVĚTA	46
VI. SEBESTYLIZACE, STYLIZACE SUBJEKTU ADRESÁTA A STYLIZACE ZOBRAZENÉHO SVĚTA JAKO PROSTŘEDKY KOMUNIKAČNÍ STRATEGIE ...	51
VI. 1 KONTAKTOVÁ FUNKCE V KOMUNIKÁTU.....	51
VI. 2 KOMUNIKAČNÍ STRATEGIE JAKO ZPŮSOB OVLIVŇOVÁNÍ ADRESÁTA	55
VI. 3 KOMUNIKAČNÍ STRATEGIE Z PERSPEKTIVY TÉMAT KORESPONDENCE	56
ZÁVĚR.....	58
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	60
RESUMÉ.....	63

ÚVOD

Komunikace - to je věčné a mocné zaklínadlo určující mezilidské vztahy. Vždyť právě na základě komunikování, ať už písemnou, nebo mluvenou formou, je společnost schopna fungovat a její jednotliví členové koexistovat pospolu na stejném prostoru. A nezáleží, zda se pohybujeme ve 21. století, středověku nebo první třetině 19. století.

I předkládaná práce si vzala za cíl zabývat se komunikací, konkrétně komunikačními strategiemi v dopisech, které vznikaly ve velmi neklidné době konce napoleonských válek a které zároveň postihují na svých stránkách i mezilidské vztahy komunikantů z aristokratických kruhů. V analýze dopisů nejde o rekonstrukci života jednotlivých aktérů, abychom tak doplnili bílá místa v jejich biografích. Ne, touto cestou bychom se nebezpečně přiblížili pouze k onomu příslovečnému nošení dříví do lesa. Tato práce sice upírá pozornost na velmi oblíbené a často citované prameny, avšak aspiruje k jejich uchopení z poněkud netradiční perspektivy, když se pokouší porovnat dopisy z pera jedné autorky dvěma odlišným adresátům, k nimž ji váže určitý vztah. Zajímá nás tedy, jakým způsobem na stránkách dopisů reflektovala sama sebe, svého korespondenčního partnera i události tehdejší doby a jak se tyto komunikační strategie odlišují v listech různým adresátům.

Jako stěžejní prameny posloužily dvě edice korespondence, jejichž společným jmenovatelem je Kateřina Vilemína vévodkyně Zaháňská, osobnost, která asi dosud žije v paměti lidí především jako do literární podoby převedená nezapomenutelná postava z knihy Boženy Němcové *Babička*. První z edic nese název *Bon jour, mon amie*,¹ kde korespondenčním partnerem vévodkyně je kníže Klemens Metternich, čelný představitel rakouské diplomacie. V tomto případě se nám zachovala vzájemná listovní výměna. Druhá edice nazvaná *Má drahá, hříšná láska*² skýtá dopisy, jejichž autorem je vévodkyně a adresátem lord Frederik Lamb. Prvně zmiňovaná publikace obsahující pouze český překlad dopisů bude na následujících stranách, s ohledem na neznalost francouzského jazyka, citována právě v tomto překladu. V případě anglicky psaných dopisů adresovaných F. Lambovi, které došly zpracování jako zrcadlová edice, se v textu objeví citace v původním jazyce a následně v poznámkovém aparátu již český překlad, u něhož jsme se přidrželi verze autorky

---

¹ KYLOUŠEK, Petr – MILIČKOVÁ, Ladislava. *Bon jour, mon amie: milostné dopisy knížete Metternicha a kněžny Zaháňské*. Brno: Bonus A, 1997. Soubor této korespondence, který editovala Maria Ullrichová, vyšel v originálním znění, tzn. ve francouzském a částečně německém jazyce už r. 1966.

² PAVLÍKOVÁ, Děvana. *Má drahá, hříšná láska: Dopisy Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské lordu Frederiku Lambovi 1814-1815*. Praha: ARSCI, 2010.

D. Pavlíkové. Vzhledem k rozsáhlosti obou souborů korespondencí jsme se omezili v *Bon jour, mon amie* na rok 1813, dopisy z druhého souboru mimo dvou spadají do r. 1815.

Tyto prameny však sami osobě nestačí, proto se tato práce opírá o relativně rozsáhlé spektrum literatury, z níž jsou čerpány nezbytné doplňující a vysvětlující informace. Velice inspirativní se ukázala být publikace L. Saicové Římalové,³ která stála i na počátku rozhodnutí, jakým směrem se ubírat. Vědecký aparát s bohatým seznamem literatury pak posloužil i pro naše účely jako užitečný rozcestník. Co se týče teoretické roviny dopisu, - jeho charakteristik, definic a samotných komunikačních strategií - byla čerpána povětšinou z českých jazykovědných prací, ačkoli původně komunikanti v listech promlouvali francouzsky, německy a anglicky. Přesto pro naše účely poskytly dostatečné informační zázemí, protože vybraná teorie a definice se pohybují v natolik obecné rovině, že mohou být aplikovány na danou problematiku bez ohledu na původní jazyk komunikátu. Dopisu je věnována druhá kapitola.

Pro výzkum komunikačních strategií se ukázalo být nezbytné seznámit se s životopisnými medailony aktérů, a proto i daná práce představuje čtenáři v první kapitole stručně načrtnuté životní osudy subjektů. V tomto případě uveďme práci Clemense Brühla,⁴ historika kuronské vévodské rodiny, a z dalších publikací zahraniční provenience i knihu *Metternich and the Duchess*.⁵ Zatímco v době vydání *Die Sagan* korespondence Kateřiny Vilemíny Zaháňské s Klementem Metternichem ještě objevena nebyla, druhá jmenovaná práce už své poznatky staví i na těchto dopisech. V Čechách se tematikou ratibořické paní a její rodiny asi nejvíce zabývala H. Sobková, která ve svých knihách vychází i z obou výše uvedených autorů.⁶ V neposlední řadě připomeňme již zmiňovanou knihu D. Pavlíkové⁷, přinášející informace mimo jiné o životě Frederika Lamba. Pro načrtnutí života Klemense Metternicha posloužila především práce F. Herreho⁸ a též konferenční sborník

---

³ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005.

⁴ BRÜHL, Clemens. *Die Sagan: Das Leben der Herzogin Wilgelmine von Sagan Prinzessin von Kurland*. Berlin: Steuben – Verlag, 1941.

⁵ MCGUIGAN, Dorothy Gies. *Metternich and the duchess*. New York: Doubleday & Company, 1975.

⁶ SOBKOVÁ, Helena. *Kateřina Zaháňská*. 2. vyd. Praha - Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2007; SOBKOVÁ, Helena. *Dorothea: vévodkyně Kuronská*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2010.

⁷ PAVLÍKOVÁ, Děvana. *Má drahá, hříšná láska: Dopisy Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské lordu Frederiku Lambovi 1814-1815*. Praha: ARSCI, 2010.

⁸ HERRE, Franz. *Metternich*. Praha: Themis, 1996.

Metternich & jeho doba,⁹ jehož přispěvatelé se snažili oprostít od ideologicky zatíženého pohledu na tuto výraznou osobnost.

Pochopení kontextu dopisů si vyžádalo rovněž obeznámení se s literaturou, která pojednává o době vzniku obou korespondencí, popř. o dalších souvislostech, proto seznam literatury obsahuje i publikace *Metternich kontra Napoleon*¹⁰ nebo *Čechy na konci napoleonských válek*.¹¹ Doplnují je dále poznatky z knihy *Tajemství Barunky Panklové*, kde se H. Sobková zabývá vzájemnými svazky mezi vévodkyní Zaháňskou a známou spisovatelkou. Kvalitní editovaná korespondence Boženy Němcové¹² je sice zajímavá sama o sobě, ale pro naše účely se ukázala být nosná pouze minimálně. V případě, že text odkazuje i k vysvětlujícím poznámkám, které především představují různé více či méně známé osobnosti, byl jako zdroj využit *Ottův slovník naučný*.

Těžiště práce spočívá v následujících čtyřech kapitolách, které se snaží na vybraných citovaných úryvcích nastínit sebestylizace autora, stylizace adresáta, resp. adresátů, a stylizace světa zobrazeného v korespondenci. Poslední kapitola, v návaznosti na předešlé, shrnuje jednotlivé jevy jako prostředky komunikační strategie.

---

⁹ BUDIL, Ivo - ŠEDIVÝ, Miroslav (edd.). *Metternich a jeho doba*. Plzeň: Fakulta filozofická Západočeské univerzity, 2009.

¹⁰ ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Metternich kontra Napoleon*. 4. vyd. Praha: Volvox Globator, 2005.

¹¹ ŠVANKMAJER, Milan. *Čechy na sklonku napoleonských válek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

¹² ADAM, Robert et al. (edd.). *Božena Němcová. Korespondence I 1844-1852*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

I. Životní osudy

Již v úvodu bylo předestřeno, co je ústředním tématem předkládané práce. Aby studovaná témata korespondence mohla být zasazena do kontextu zkoumané problematiky a nestala se pouhou změtí nic neříkajících informací o životech dopisovatelů, v následující kapitole se na ně zaměříme právě z hlediska životopisného.

I. 1 Kateřina Vilemína vévodkyně Zaháňská

Vévodkyně Zaháňská se v našich zeměpisných šířkách dostala do povědomí jako „paní kněžna“ prostřednictvím slavného díla Boženy Němcové *Babička*. Někteří si ji možná též spojí s diskutovanou otázkou, kdo je skutečnou biologickou matkou věhlasné spisovatelky. Její životní osudy však dalece přesahují českou kotlinu i spisovatelčiny útěšné literární cesty do dětství.

I. 1. 1 Původ. Rodina

Vilemína se narodila jako nejstarší kuronská princezna 8. února 1781 v Mitavě, současné lotyšské Jelgavě, která bývala hlavním městem Kuronského vévodství.¹³ Dorothy Gies McGuigan výstižně poznamenává, že již jména daná princezně při křtu naznačují její kosmopolitní prostředí. Prostor, v němž nejen vyrůstala, ale prožila prakticky celý život. Kateřina Frederika Vilemína Benigna nesla jména velké ruské carevny Kateřiny II., pruského korunního prince a pozdějšího krále Fridricha Viléma i babičky z otcovy strany Benigny, rozené von Trotta.¹⁴

Ve snaze osvětlit původ vévodkyně se však podíváme ještě dále do minulosti. Její otec Petr von Biron (1724-1800) nastoupil na vévodský trůn v Kuronsku po svém otci Ernstu Johannu Bironovi. Než se provdala, bývala Petrova matka Benigna von Trotta dvorní dámou kuronské vévodkyně Anny. Ale již k jeho narození se objevují zprávy o jakémisi zastíracím manévru jeho otce, o kterém se rozepsal Clemens Brühl: „*Gelacht hatte man ehedem, als ihn Anna zum Geliebten ausersehen hatte, und noch mehr gelacht, als er dann Benigna von Trotta, ein Hoffräulein Annas, heiratete. Das hatte wohl doch nur dazu gedient, Annas*

---

¹³SOBKOVÁ, Helena. *Kateřina Zaháňská*. Vydání druhé. Praha - Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2007, s. 9.

¹⁴MCGUIGAN, Dorothy Gies. *Metternich and the duchess*. New York: Doubleday & Company, 1975, s. 20.

*Kindern mit ihm nach außen und der Form nach eine Mutter zu geben.*¹⁵ Po návratu z dvaadvacetiletého exilu zpět do Mitavy se Ernst Biron opět ujal vlády, kterou po něm roku 1769 převzal Petr.¹⁶ Matka Kateřiny Zaháňské Anna Charlotta Dorothea pocházela ze starobylého kuronského rodu Medemů.¹⁷ Ve svých osmnácti letech se stala již třetí, o 37 let mladší, ženou Petra Birona. Do poslední chvíle utajovaný sňatek proběhl 6. listopadu 1779.¹⁸ Kromě Vilemíny se vévodskému páru narodily další dcery: Marie Luisa Paulina (1782 - 1845) a Johana Kateřina (1783 - 1873).

Nicméně žádná rodinná idyla se nekonala. Mezi Petrem a Dorotheou docházelo k názorovým neshodám, vévodkyně často pobývala na cestách a do Kuronska se vracela po dlouhé době. Rozkol však dosáhl vrcholu, když vévodkyně otěhotněla se svým milencem, haličským hrabětem Alexandrem Batowskim, jemuž 21. srpna 1793 na zámku Fridrichsfelde v Berlíně porodila dceru pojmenovanou po ní - Dorothea.¹⁹ Přesto však pro určité dekorum tohoto nemanželského potomka vévoda přijal za vlastní. S Dorotheou se vídali jen několik měsíců v roce, po zbývající dobu žili odděleně.

Mladší sestra Paulina se provdala na jaře r. 1800 za knížete Friedricha Hermanna Otto Hohenzollern – Hechingen z nevelkého, zadluženého knížectví ve Švábsku. Po narození jediného syna Konstantina ale manželé žili odloučení. Mladší sestra Johana způsobila skandál, když se rozhodla utéct do Ameriky s hercem z Bironovy divadelní společnosti jistým Arnoldim. Útěk se sice nezdařil, přesto se z toho vztahu údajně 19. září 1800 narodil syn Friedrich (Fritz). Provdala se za Francesca Pignatelliho z Neapole, vévodu z Acerenzy. Nejmladší sestra Dorothea (1793 - 1862) se provdala r. 1809 za hraběte Alexandra Edmonda z Périgordu, synovce známého francouzského diplomata Charlese Maurice Talleyranda.

I. 1. 2 Životní osudy

Zdá se, že princezna Vilemína byla šťastným dítětem, otcovou pýchou, které vyrůstalo v dostatku nejen hmotném, nýbrž i v prostředí oplývající podněty obohacujících ducha, ostatně jak už to v podobných aristokratických kruzích bývá. Teprve tříletá Vilemína, jako

---

¹⁵ „K smíchu bylo již to, když jej Anna vyvolila za svého milence a ještě směšnější bylo, když si vzal za ženu Benignu von Trotta, Aninu dvorní dámu. To mělo ovšem sloužit jen k tomu, aby dal dětem, které měl s Annou, navenek a formálně matku.“ BRÜHL, Clemens. *Die Sagan: Das Leben der Herzogin Wilgelmine von Sagan Prinzessin von Kurland*. Berlin: Steuben – Verlag, 1941, s. 10.

¹⁶SOBKOVÁ. *Kateřina Zaháňská*, s. 23.

¹⁷ Podrobněji o životě vévodkyně Kuronské viz SOBKOVÁ, Helena. *Dorothea: vévodkyně Kuronská*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2010.

¹⁸ SOBKOVÁ. *Kateřina Zaháňská*, s. 30.

¹⁹ SOBKOVÁ. *Kateřina Zaháňská*, s. 60.

jediná z dcer, podnikla s rodiči cestu, jejímž cílem byla uměleckými krásami překypující Itálie. Těžko říci, jak hluboko se vryly tyto dojmy do paměti malého děvčete a do jaké míry ji ovlivnily, ale faktem zůstává, že v budoucnu se sem vévodkyně Zaháňská, vyhlášená svým vytříbeným vkusem, bude velice ráda vracet.

Po návratu z Itálie si Vilemína „*musela na dětskou společnost a dětské hry teprve zvykat. Stálým kontaktem s dospělými nabyla charakteru přemoudřelého děcka. Přijala způsoby dospělých a podobala se jim mluvou i zájmy.*“²⁰ Jako dítěti z aristokratických kruhů se jí dostávalo vzdělání prostřednictvím domácích učitelů a vychovatelů, tudíž mezi další faktory, které ji formovaly, lze započítat i Antonii Forsterovou, vychovatelku, vzdělanou, hrdou a osvícenskými ideály ovlivněnou anglofilku, kterou vévodkyně Dorothea poznala během zahraničních cest. Pravděpodobně díky ní Vilemína vzplanula obdivem k Anglii, který však poněkud ochladl poté, co tuto zemi po letech osobně navštívila a bezprostředně tak mohla posoudit anglickou mentalitu a pocítit společenskou izolaci rozvedených.

Poté, co se politická situace v Kuronsku zkomplikovala, rozhodl se vévoda jednat s carevnou Kateřinou II. o dobrovolném ústupu. Dohodl se na zachování doživotního titulu vévody Kuronského, roční apanáží 25 000 dukátů, vdovském důchodu 40 000 rublů ročně a za odstoupení jeho soukromých statků na částce dvou milionů rublů. V červnu roku 1795 přesídlil s dcerami do Zaháně.²¹ V létě pak pobývali na náchodském panství s rezidencemi v Náchodě, Ratibořicích a Chvalkovicích, které vévoda zakoupil v roce 1792.

Dne 13. ledna²² Petr, z Boží vůle vévoda Kuronský, Litevský a Zemgalský, říšský hrabě von Biron, vévoda Zaháňský a svobodný pán z Wartenbergu, Hohlsteinu a Náchoda etc. etc.²³ zemřel ve věku sedmdesáti šesti let. A Vilemína, princezna Kuronská, se stává vévodkyní Zaháňskou.

Podle H. Sobkové po těžkém porodu své jediné dcery Gustavy už nemohla mít žádné potomky a tímto faktem trpěla po zbytek života.²⁴ Přesto se jí dostalo možnosti vychovávat děti – své tři schovanky. Jako první se ujala r. 1806 Emilie von Gerschau, když jí bylo pět let (□ 6. dubna 1801). Ve skutečnosti se jednalo o dceru Vilemínina nevlastního bratra Petra von Gerschau. Druhou schovankou se stala Klára Bressler (1801 – 1818). Nad dívkami pak

²⁰ SOBKOVA. *Kateřina Zaháňská*, s. 47.

²¹ SOBKOVA. *Kateřina Zaháňská*, s. 61-62.

²² Clemens Brühl jako datum úmrtí uvádí 12. leden 1800. In BRÜHL, Clemens. *Die Sagan: Das Leben der Herzogin Wilgelmine von Sagan Prinzessin von Kurland*. Berlin: Steuben – Verlag, 1941, s. 46.

²³ SOBKOVA. *Kateřina Zaháňská*, s. 75.

²⁴ Viz kapitola I.1.3 Osudoví muži

dohlížela hraběnka Trogoffová. Jako třetí pod svou střechu přijala r. 1812 sedmiletou Marii Wilson, nemanželskou dceru své sestry Pauliny Hohenzollernové a Vilemínina prvního manžela Louise Rohana.²⁵

Celý život se zajímala o politické události, co se děje ve světě. O jejím rozhledu a inteligenci se mohli přesvědčit i návštěvníci jejího salonu, který si otevřela v Palmovském paláci ve Vídni r. 1809, který se vyznačoval protinapoleonským zaměřením. H. Sobková zde spatřuje počátek jejího politického vlivu. I když byla jen jednou z žen stojících v pozadí dění, patřila mezi ty velmi vlivné, protože jejího úsudku si cenili přední politici.²⁶

Vilemína Zaháňská často cestovala. Typické jsou sezónní pobyty – přes zimu pobývala ve Vídni, léto a podzim většinou trávila na svých statcích v Zaháni, ale raději měla ratibořický zámeček na náchodském panství. Ne zřídka zajížděla i do lázní, buď do Karlových Varů či do Badenu a výjimečné nebyly ani pobyty v Itálii a jednou dokonce zavítala na Sicílii.

Kateřina Vilemína zemřela ve Vídni 29. listopadu 1839 ve věku padesáti osmi let raněna mrtvicí.

I. 1. 3 Osudoví muži

Životem Kateřiny Vilemíny Zaháňské prošli muži, kteří ji více či méně ovlivnili, každopádně zanechali po sobě stopu. Každý z nich byl jiný a přesto si v něčem podobní, když už ničím jiným, tak schopností získat si její sympatie.

Opomineme – li otce, prvním mužem, který se významně zapsal do jejího života, byl Švéd *Gustav Moritz Armfelt* (1757-1814), se kterým se vévodkyně Kuronská sblížila v Karlových Varech již r. 1798 a který se posléze staral o její statky v Löbichau. Po smrti vévody rozšiřoval obzory kuronských princezen výukou filozofie, francouzské literatury apod. V důsledku tohoto vztahu se jim narodila 13. ledna 1801 v Hamburku dcera Gustava, zvaná Vava. Nejprve se jí ujala Armfeltova sestřenice a poté i jeho vlastní žena, která jí přijala za vlastní. Podle H. Sobkové byla Gustava zapsána do křestní knihy v Abo, finském městě, jako dcera Armfeltova bratrance a jeho manželky s datem narození 13. července 1800. Na místě kmotry pak byla uvedena samotná vévodkyně Zaháňská.²⁷

---

²⁵ SOBKOVA. *Kateřina Zaháňská*, s. 209.

²⁶ SOBKOVA. *Kateřina Zaháňská*, s. 100-101.

²⁷ SOBKOVA. *Kateřina Zaháňská*, s. 87.

Ještě předtím však zájem projevoval **princ Ludvík Ferdinand** (1772 - 1806), vnuk pruského krále Fridricha Vileméma I. (1688 – 1740) a bratranec krále Fridricha Viléma II. (1744 - 1797). Navzdory vzájemným sympatiím ale k zasnubám nedošlo, královští příbuzní prince se rozhodně postavili proti případnému sňatku. Vilemína se prý s hrdostí sobě vlastní zařekla, že už do Berlína nevkročí.²⁸

Poprvé se vévodkyně provdala za Armfeltova přítele **prince Julese Armanda Louise de Rohan – Guémenée** (1768 - 1836) 23. června 1800. Princ v té době neoplýval bohatstvím, žil v chudobě mezi francouzskou emigrací v Praze. Manželství nepatřilo mezi ta šťastná, proto počátkem roku 1805 dal Rohan souhlas k rozvodu, který oficiálně proběhl 7. března 1805.²⁹

Téměř vzápětí se Vilemína provdala znovu, konkrétně 5. května 1805, za ruského knížete **Vasila Sergejeviče Trubeckého** (1776-1841). Tento muž se prý povahově diametrálně lišil od předchozího – byl málomluvný, podmračený a vojensky strohý.³⁰ Trubeckoj zastával funkci tajného rady ve státní službě a byl v blízkém kontaktu s carem Alexandrem I. (1777 - 1825). Toho chtěla vévodkyně využít k přímluvě ohledně navrácení její dcery Gustavy. Trubeckoj ale dobrovolně narukoval do armády a poté odešel do Ruska, kam ho Vilemína odmítla následovat, a proto přišel na řadu další rozvod na podzim roku 1806.³¹

Téhož roku 1806 se sblížila s tajným britským agentem **Johnem Harcourtem Kingem** († 1835), který z Vídně do Londýna zasílal zprávy o rakouské politice. Jejich poměr trval do roku 1809.

Následujícího roku do jejího života významně zasáhla další láska – r. 1810 v Ratibořicích pobýval důstojník **Alfred Windischgrätz**³² (1787 – 1862), rodinný přítel, který se zde zotavoval ze zápalu plic. Ani tento vztah nelze považovat za ideální. Jeho katolická rodina nepovažovala o několik let starší, dvakrát rozvedenou luteránku za vhodnou partii.

---

²⁸ SOBKOVÁ. *Kateřina Zaháňská*, s. 84.

²⁹ SOBKOVÁ. *Kateřina Zaháňská*, s. 93.

³⁰ SOBKOVÁ. *Kateřina Zaháňská*, s. 93.

³¹ PAVLÍKOVÁ, Děvana. *Má drahá, hříšná láska: Dopisy Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské lordu Frederiku Lambovi 1814-1815*. Praha: ARSCI, 2010, s. 37.

³² A. Windischgrätz započal svou vojenskou kariéru za napoleonských válek r. 1804 jako poručík jezdeckva. R. 1840 se stal v Čechách velícím generálem. R. 1848 stál na straně kontrarevoluce, když potlačil povstání v Praze a v říjnu ve Vídni. R. 1849 byl však odvolán a stáhl se do ústraní. Do konce života patřil ke konzervativní aristokratické opozici vůči vládě.

Samostatná a nezávislá Vilemína se potýkala se vznětlivým, majetnickým a žárlivým mladíkem, a tak jejich vztah po r. 1812 postupně upadal.³³

Vévodkyně se zřejmě setkala poprvé s *Klemensem Metternichem*³⁴ v Drážďanech, kde působil jak velvyslanec v letech 1801 – 1803. Blíže se seznámili na jaře 1810, ale teprve r. 1813 se jejich vztah začal prohlubovat, jak dokládá studovaná korespondence. Na jejím základě lze vyvozovat, že to byla právě vévodkyně, která si spíše udržovala odstup, ačkoli přátelství s ním dokázala využít.

V neposlední řadě jmenujme i *Frederika Jamese Lamba, barona Beauvale* (1782-1853). O jejich vztahu se Metternich dozvěděl z dopisu své manželky Lorel, která ho koncem ledna 1814 informovala, že se ve Vídni hovoří o novém vztahu vévodkyně Zaháňské.³⁵ Navzdory intenzitě citu, kterou dopisy vévodkyně adresované Lambovi překypují, ani tento vztah neskončil podle jejího očekávání. Opět se tu jako překážka ukázala být Vilemínina situace rozvedené ženy, která zvláště pro anglického lorda, který stál na začátku své diplomatické kariéry, nemohla být k užítku. Došlo mezi nimi k roztržce a ukončení vztahu, jak dokládá dopis ze 12. června 1815.³⁶

Do blízkosti vévodkyně se poté dostal další Angličan *Charles William Vane - Stewart, třetí markýz z Londonderry* (1778-1854). Chtěl se stát vojákem, ale nakonec díky svému nevlastnímu bratrovi lordu Castlereaghovi³⁷ započal diplomatickou kariéru r. 1813 v Berlíně. Po zranění v bitvě u Chlumce se léčil v lazaretu, který vedla právě Vilemína Zaháňská. Rovněž tento vztah, naplněný překážkami, skončil r. 1817.³⁸

Naposledy se vévodkyně provdala za poměrně nevýznamného hraběte *Karla Rudolfa von der Schulenburg* (1788 -), který dříve býval adjutantem knížete Schwarzenberga. Začal se starat o Vilemíniny ekonomické záležitosti a ona jeho praktičnost a spolehlivost oceňovala. Vévodkyně se r. 1827 rozhodla konvertovat ke katolické víře, a ačkoliv se tak její sňatek s hrabětem stal neplatným, nadále na veřejnosti ještě několik let vystupovali jako manželé.³⁹

---

³³ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 40.

³⁴ O něm více v kapitole 1.2 Klemens Václav kníže Metternich

³⁵ SOBKOVÁ. *Kateřina Zaháňská*, s. 162.

³⁶ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 99.

³⁷ Henry Robert Stewart, vikomt Castlereagh (1769 – 1822), druhý markýz z Londonderry, britský ministr zahraničí, hlavní vyjednaváč Velké Británie na vídeňském kongresu.

³⁸ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 110-114.

³⁹ SOBKOVÁ. *Kateřina Zaháňská*, s. 257.

I. 2 Klemens Václav Lothar Nepomuk kníže Metternich - Winneburg

Osobnost knížete Metternicha v českých dějinách dosud vyvolává negativní reakce a mluví se o něm až v pejorativním duchu. Postava bývalého kancléře si však zaslouží určité přehodnocení a oprostění od národně – obrozeneckého pohledu.

Narodil se 15. května 1773 Koblenci jako Klemens Václav Lothar Nepomuk. Jeho otcem byl František Jiří Karel Josef, hrabě Sv. říše římské z Metternichu, Winneburgu a Beilsteinu, pán na Kynžvartu, Spurkenburgu, Naunheimu, Reinhardsteinu a Pousseuru, dědičný komoří mohučského arcikurfiřství, komoří Jeho kurfiřtské Výsosti v Trevíru a vrchní vicemaršál etc. etc. Matka, hraběnka Marie Beatrix Aloisie z Kageneggu, pocházela z váženého rodu v Breisgau.⁴⁰

F. Herre o Klemesovi míní: „Protože uměl snadno zaujmout ostatní, koncentroval se příliš sám na sebe, byl nadmíru sebevědomý, sebestýjící a samolibý, nikdy o sobě nepochyboval, nezkoumal své činy a neznal sebekritiku – choval se tedy jako egocentrik, pro něhož je obraz, který si o sobě sám vytvořil, nedotknutelný.“⁴¹

I jemu se dostalo nejprve domácího vzdělávání, které vedl jak piarista abbé Bertrand, tak protestant Johann Friedrich Simon. Dále pokračoval ve studiích na univerzitě ve Štrasburku, oblíbené studentské destinaci budoucích diplomatů z Německa, Francie, Anglie či Ruska, kam nastoupil r. 1788.⁴² Zde také nekriticky přijal myšlenky o systému rovnováhy států, *balance of powers*, a zde se také zdokonaloval ve společenském vystupování. Pobyt ve Štrasburku ho velmi ovlivnil, nejen jako období, na něž s oblibou vzpomínal, ale také jako místo, kde se poprvé setkal francouzskou revolucí, když 21. července 1789 rolníci zaútočili na tamní radnici. Po korunovaci Josefa II. římským císařem na podzim r. 1790 se rozhodl pokračovat ve studiích na univerzitě v Mohuči.

Avšak francouzský neklid se šířil dál na východ, zasáhl Mohuč, Brusel, kde byl Klementům otec velvyslancem, i samotný Koblenc. Metternichovský majetek na Rýnu byl r. 1794 ztracen.⁴³

---

⁴⁰ HERRE, Franz. *Metternich*. Praha: Themis, 1996, s. 6-7.

⁴¹ Tamtéž, s. 9.

⁴² HERRE. *Metternich*, s. 12.

⁴³ HERRE. *Metternich*, s. 28.

I. 2. 1 Kariéra

Již bylo nastíněno, že K. Metternich se rozhodl vplout do diplomatických vod. V tom mu velmi pomohl i sňatek s Eleonorou Kounicovou, bohatou nevěstou z vlivné rodiny, který se uskutečnil 27. září 1795 na zámku ve Slavkově.⁴⁴

První diplomatický post obdržel r. 1801 v Drážďanech, kde pobyl do listopadu 1803. Právě v sídelním městě saských kurfiřtů se seznámil s intelektuálem Friedrichem Gentzem (1764-1832). Měl saského monarchu více připoutat k rakouským zájmům, ale příliš se mu nedařilo. Zde se také seznámil s kněžnou Kateřinou Pavlovnou Bagrationovou, chotí ruského generála. Z tohoto vztahu se jim narodila dcera Marie Klementina.

Roku 1803 ho císař pověřil funkcí zplnomocněného ministra v Berlíně, kde vystřídal hraběte Stadion, který se roku 1805 stal rakouským ministrem zahraničí. Zde jeho úkol spočíval v přesvědčení Pruska, aby se přidalo k Rakousku a Rusku proti Francii.

V létě 1806 se vydal na další diplomatickou misi, tentokrát do Paříže, kde se měl snažit oslabit podmínky bratislavského míru, uzavřeného po prohrané bitvě u Slavkova r. 1805.⁴⁵ Metternich byl vyhlášeným milovníkem žen, Francouzek nevyjímaje. Rakouský vyslanec se např. vídal s Laurou Junotovou, manželkou generála Junota, vojenského guvernéra Paříže. Mezi dalšími jmenujme neméně zajímavou ženu – Karolínu Muratovou, Napoleonovu sestru a budoucí neapolskou královnu.⁴⁶

Z následujícího střetnutí s Francií Rakousko opět vyšlo jako poražené prostřednictvím vídeňského míru ze 14. října 1809. Avšak Klemens Metternich osobně na tom spíše vydělal - stal se novým ministrem císařského domu, státním a konferenčním ministrem a vedoucím ministerstva zahraničí. J. Šedivý o následujícím období jeho života, kam mj. spadají i naše prameny, píše: *„Rozhodně nejzajímavější léta jeho kariéry, 1810-1815, by se dala pojmenovat cestou hraběte Metternicha z chvostu na špičku událostí.“*⁴⁷ V této době se mu také podařilo smluvit sňatek rakouské arcivévodkyně Marie Luisy s Napoleonem, který toužil po následníkovi. Ministr zahraničí zakládal své kroky na domněnku, že nejlepší pro Rakousko je mír prostřednictvím rovnováhy sil. *„Přál si mír, protože chtěl, aby to, co mu bylo svěřeno prospívalo. Přál si, aby jeho statky vynášely, aby v zemi byl relativní klid, aby úřad,*

---

⁴⁴ HERRE. *Metternich*, s. 35.

⁴⁵ ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Metternich kontra Napoleon*. 4. vyd. Praha: Volvox Globator, 2005, s. 45.

⁴⁶ ŠEDIVÝ. *Metternich kontra Napoleon*, s. 54.

⁴⁷ ŠEDIVÝ. *Metternich kontra Napoleon*, s. 71.

který spravoval, pracoval v běžné denní setrvačnosti a nikoli ve chvatu nárazových situací a mimořádných událostí.“⁴⁸ Roku 1813 se dočkal povýšení do knížecího stavu.

Asi nejvíce jeho hvězda zářila poté, co protifrancouzská koalice porazila Napoleona a kongresová Vídeň, kde mocní v čele s Metternichem projednávali poválečné uspořádání Evropy, tančila v rytmu valčíku.

V květnu 1821 se mu dostalo jmenování státním kancléřem. Během 20. let se ale jeho vliv na evropskou diplomacii umenšoval. Lpěl na stávajícím pořádku, systému osvědčeného tradicí, proto choval odpor k liberalismu a nacionalismu, v nichž viděl živly, které „správný“ řád narušují. Jeho postoje mu v dané době nepřinášely přízeň všech obyvatel habsburské monarchie. Situace se vyhrotila roku 1848, kdy si revoluce vyžádala Metternichovo odstoupení. Kníže se uchýlil do exilu do Bruselu a do Anglie. Do Rakouska se vrátil r. 1851

Klemens Václav kníže Metternich zemřel ve Vídni 11. června 1859. Je pochován v rodinné hrobce v Plasích.

I. 2. 2 Metternich a rodina

Po vcelku účelovém manželství s Eleonor, rozenou Kounicovou, která zemřela v Paříži 19. března 1825, se rakouský politik oženil ještě dvakrát. Napodruhé si za manželku zvolil jedenadvacetiletou Italku Antoinette Leykamovou, jejíž otec Christoph Ambros Leykam byl bezvýznamným diplomatem. Svatba se konala 5. listopadu 1827 v císařském letohrádku Hetzendorfu u Vídně. S Antoinette měli syna Richarda,⁴⁹ ale bohužel kněžna po porodu v lednu 1829 zemřela.⁵⁰

Postaršího vdovce si vyhlédla hraběnka Melanie Zichy – Ferrarisová. Svatba s Maďarkou se uskutečnila 30. ledna 1831. Společně měli 3 děti: Melanii, Pavla Klemense a Lothara. A byla to také Melanie, kdo Metternichovi vydražil sekretář vévodkyně Zaháňské, u kterého mu psala své dopisy.⁵¹

---

⁴⁸ ŠEDIVÝ. *Metternich kontra Napoleon*, s. 87.

⁴⁹ Richard von Metternich (1829-1895) se také později vydal na dráhu diplomata.

⁵⁰ HERRE. *Metternich*, s. 267-268.

⁵¹ HERRE. *Metternich*, s. 296.

I. 3 Frederik James Lamb

O tomto anglickém šlechtici se u nás příliš nehovoří, ani nepíše. Přesto F. Lamb má co dočinění s Rakouskem a potažmo českými zeměmi. Pojítkem stojícím v popředí našeho zájmu je právě Vilemína Zaháňská. Abychom se blíže seznámili s jeho osobností, obrátíme pozornost do dalšího koutu Evropy – Anglie – a poznáme, že i on se od mládí pohyboval mezi předními osobnostmi politického života ostrovní říše.

I. 3. 1 Původ. Rodina. Vzdělání

Frederik James Lamb se narodil 17. dubna 1782 jako třetí syn sira Penistona Lamba, vikomta Melbourne, v londýnském Melbourne House na Piccadilly. Jeho matka, lady Elizabeth Melbourne (1751-1818), platila ve své době za krásnou, chytrou a ambiciózní ženu a také za vyhlášenou hostitelku.⁵² Protože si jejich londýnské sídlo oblíbil vévoda z Yorku, stěhovala se rodina r. 1791 na novou adresu do Whitehallu. Mezi jejich další sídla patřily Melbourne Hall v hrabství Derbyshire a Brocket Hall v Hertfordshire.⁵³

Příliš nepřekvapí, že i oba manželé Melbournovi udržovali mimomanželské poměry. O některých dětech se proto soudí, že jejich biologickým otcem nebyl sir Peniston, ale některý z milenců lady Melbourne. Frederik se prý podobal lordu Egremontovi⁵⁴, kdežto nejmladšího syna George lze považovat za syna prince regenta, který mu šel i za kmotra.⁵⁵

Příbuzným Melbournových se stal také proslulý básník George Gordon Byron (1788-1824), jehož sňatek s Anabellou Milbanke zprostředkovala její teta, lady Melbourne. Manželství nakonec ztroskotalo. Byron ale kontakt s rodinou nepřerušil – do povědomí se dostala jeho aféra s Caroline Lamb, manželkou Williama Lamba.⁵⁶

Salon Melbournových proslul jako místo schůzek politické strany whigů, kde si podávali dveře přední osobnosti tehdejší doby včetně prince regenta.⁵⁷

Nejstarší syn Peniston, předurčený pro politickou kariéru záhy zemřel. Další synové, William⁵⁸, Frederik a George, studovali v Etonu. Melbournovi měli také dvě dcery,

⁵² PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 9-10.

⁵³ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 11.

⁵⁴ George Wyndham, třetí earl z Egremontu (1751-1837), patřilo mu rozsáhlé panství Petworth v hrabství Sussex, velký mecenáš umění. Zajímal se hlavně o zemědělství a o aplikaci moderních progresivních metod.

⁵⁵ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 14.

⁵⁶ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 16.

⁵⁷ Jiří, princ z Walesu (1762-1830), vládl jako princ regent za svého otce Jiřího III., od r. 1820 vládně jako král Jiří IV.

ale dospělosti se dožila jen Emily.⁵⁹ Frederik poté s mladším bratrem Georgem studovali rok filozofii na proslulé skotské univerzitě v Glasgow. Posléze studovali na Trinity College v Cambridge, kde Frederik odpromoval r. 1803. Frederik pak měl nastoupit vojenskou kariéru.⁶⁰ Prosadit se v této profesi však znamenalo zajistit si dobré konexe a to lady Melbourne zvládala na výbornou. Frederik se díky vlivu své matky nakonec dostal k 10. husarům, elitnímu pluku prince z Walesu.⁶¹ V roce 1811 se vydal na Sicílii na částečně vojenskou, částečně diplomatickou misi, kde byl posléze jmenován tajemníkem vyslanectví a zplnomocněným zástupcem u dvora obou Sicílií.⁶²

I. 3. 2 Vévodkyně Zaháňská. Kariéra

S Kateřinou Vilemínou vévodkyní Zaháňskou se nejspíše poprvé setkal v Praze, kam přijel v létě 1813 v rámci mírové konference jako chargé d'affaires vyslanectví Anglie a navštěvoval tu s ostatními krajany její salon.⁶³

Společně se vídali i ve Vídni, o čemž byl Metternich informován nejen manželkou Lorel, ale i svou tajnou službou. Když se Vilemína rozhodla po definitivní porážce Napoleona odjet do Paříže a zúčastnit se oslav, doprovázel ji a její sestru do Mnichova.⁶⁴ Nové láskyplné okouzlení však přišlo v době mírového kongresu, kdy se celá Evropa sjela do Vídně. Oficiálně započal 1. listopadu 1814, ale už od září se město začínalo plnit. Lamb tu zastával funkci tajemníka anglického vyslanectví a jeho úkolem bylo podávat zprávy o Metternichových plánech. Zdá se, že mladý diplomat trávil s vévodkyní čas i proto, že měla přístup k rakouskému kancléři, a tedy i k důvěrným a pro Angličany jistě zajímavým informacím.⁶⁵ V únoru 1815 vystřídal vévoda Wellington ve Vídni lorda Castlereagha, který se vracel zpět do Londýna následován Frederikem Lambem. Z období po jeho odjezdu pochází i soubor studované korespondence. Vztah vévodkyně s Frederikem ale dostal trhliny – ona toužila po legitimním svazku, ale pro diplomata v kariérních začátcích nepředstavovala zrovna „vhodnou partii“.

---

⁵⁸ William Lamb, druhý lord Melbourne (1779-1848), britský premiér v letech 1835-41, zasloužil se o legislativní reformu, rádcem mladé královny Viktorie. Australské město Melbourne bylo r. 1837 pojmenováno na jeho počest.

⁵⁹ Emily Mary Lamb (1787-1869) se prvním sňatkem stala lady Cowper, po ovdovění si vzala za manžela svého dlouholetého milence lorda Palmerstona, britského premiéra. Přátelila se s Dorotheou de Dino, mladší sestrou vévodkyně Vilemíny Zaháňské, a kněžnou Lievenovou, milenkou Klemense Metternicha.

⁶⁰ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 16.

⁶¹ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 18.

⁶² PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 23.

⁶³ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 23.

⁶⁴ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 64.

⁶⁵ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 85.

Na podzim r. 1815 byl povýšen do funkce britského vyslance v Bavorsku. Do r. 1825 byl v německé konfederaci ve Frankfurtu. Další post vyslance získal ve Španělsku, kde pobýval v letech 1825-1827, a následně i v Portugalsku. V letech 1831-1841 působil jako britský velvyslanec ve Vídni. Poté odchází na odpočinek. Roku 1839 získal jako odměnu titul barona Beauvale. D. Pavlíková jej charakterizuje následovně: „*Profesionálně to byl muž železné vůle, který svou obratností a včasným zásahem dovedl urovnat nejednu vyhrocenou situaci mezinárodní politiky.*“⁶⁶

Mezi jeho diplomatické vzory nepatřil nikdo jiný než Klemens Metternich, se kterým se dokonce začal přátelit. Byli spolu v kontaktu nejen ve Vídni, ale i v Anglii, kam se kníže uchýlil do exilu po roce 1848.⁶⁷

Ve Vídni se do stárnoucího diplomata zamilovala Alexandrine Maltzahnová, zvaná Adine (1818-1894). V únoru r. 1841 se konala svatba – Frederik Lamb se poprvé oženil v padesáti osmi letech s třiatvacetiletou nevěstou. Společně žili v anglickém sídle Bocket Hall, který patřil jeho bratru Williamovi. Po bratrově smrti r. 1848 se pak Fredrik stal třetím lordem Melbourne a dědicem rodinného majetku.⁶⁸

Frederik James Lamb zemřel 29. ledna 1853.

---

⁶⁶ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 130.

⁶⁷ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 130.

⁶⁸ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 135.

II. Dopis

Stěžejním pramenem této práce jsou soubory dopisů výrazných osobností první poloviny 19. století. Než ale přistoupíme ke studiu samotných komunikačních strategií, zaměříme se na obecnou charakteristiku dopisu, díky níž se lépe podaří proniknout do způsobu kýchovaných strategií.

Co si vůbec představit pod pojmem dopis? V současné době elektronické komunikace se jeho význam určitým způsobem posouvá do jiné roviny. Přesto snad každý má povědomí, jak by ho případně sestavil. Dnes tento pojem evokuje spíše jen úřední funkci, něco, co by mělo být sděleno oficiální cestou, co je třeba uchovat tzv. černé na bílém pro případné budoucí jednání. Nezřídka vyvolává i pocit zastaralosti a přežitku. V první třetině 19. století, tedy v době, která se bezprostředně vztahuje k předmětu bádání, ale dopis zahrnoval mnohem širší komunikační spektrum.

Ano, dopis má své základní rysy, přesto jeho uchopení pomocí definic není snadné. Můžeme proto chápat „*pojetí dopisu jako útvaru nejednoznačného, pohybujícího se mezi různými póly – mj. mezi dialogem a monologem, mezi psaností a mluvností, trvalostí a pomíjivostí, ale také mezi literárností a neliterárností.*“⁶⁹ Na následujících řádcích se podrobněji zaměříme na ona mnohdy i protichůdná tvrzení.⁷⁰

II. 1. Dopis a jeho základní charakteristiky

Při formulování základních charakteristik dopisu se především soustředíme na vnitřní rozbor, ale pro úplnost uvedme, že o listu vypovídají i vnější znaky, kupříkladu samotný dopisní papír, obálka či pečetící vosk apod.

Při představě dopisu pravděpodobně každému vytanou na mysli ustálené kompoziční náležitosti, které máme zafixované kdesi v paměti. Na začátku listu bývá uvedeno místo a datum vzniku a dále úvodní části dopisu většinou patří oslovení, volené podle faktorů ovlivňujících vztah k adresátovi (vážený, milý). Uvedeme-li konkrétní příklady z našich

---

⁶⁹ ADAM, Robert et al. (edd.). *Božena Němcová. Korespondence III 1857-1858*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 8.

⁷⁰ Rozporuplnými charakteristikami dopisu se zabývala i polská badatelka S. Skwarczyńska viz SKWARCZYŃSKA, Stefania. *Wokół teorii listu (Paradoksy)*. In SKWARCZYŃSKA, Stefania. *Pomiędzy historią a teorią literatury*. Warszawa: PAX, 1975, s. 178-186.

pramenů⁷¹, vévodkyně Zaháňská oslovuje Frederika Lamba *my best and dearest love, my own dear Frederic, my own dear love, my best dear only friend*, atd. A podíváme-li se do druhého korespondenčního souboru⁷², kníže Metternich volí oslovení *drahá Vilemíno, drahá přítelkyně, moje drahá V*. Vévodkyně zaháňská ho oslovuje *drahý Klemensi, drahý příteli*. Nutno podotknout, že dopisům z tohoto období oslovení často schází. Po počátečních formulích, kam řadíme poděkování za list předešlý či vysvětlujeme okolnosti, za jakých píšeme dopis aktuální, následuje vlastní text sdělení. To může být uzavřeno přáním brzké odpovědi, rozloučením a podpisem. Takto by zřejmě vyhlížela ideální kompozice dopisu, která se však v praxi listů, jimiž se zabývá naše práce, liší.

Jistě lze konstatovat, že dopis je textem psaným (versus text mluvený). Nejde o přímou komunikaci, jelikož základním předpokladem jeho koncipování je adresátova nepřítomnost, tedy potřeba sdělení informací navzdory distanční vzdálenosti. Zatímco mluvený projev probíhá kontinuálně, psaná podoba umožňuje pisateli promyšlené sestavení listu, zvolení optimálních výrazových prostředků k dosažení kýženého efektu. Naopak adresát se může k textu vrátit, přečíst znovu vybrané pasáže a dopis uchovat.⁷³ Ovšem oproti mluvenému projevu je tento komunikát ochuzen o mimojazykové prostředky v podobě mimiky obličeje nebo gest, které komunikační záměr někdy významně osvětlí a usnadní.

Rozporuplnost listu se projevuje i v jiných charakteristikách. Na jednu stranu lze uplatnit tvrzení o jeho monologičnosti.⁷⁴ Obsah je tokem pisatelových myšlenek nepřerušovaných adresátovou reakcí na ně, která by vzápětí vyžadovala opětovnou odezvu pisatele. V protikladu k uvedenému tato reakčnost probíhá, ale s časovou prodlevou. Tímto se dostáváme k druhé straně téhož, protože můžeme rovněž uvést argumenty pro dialogičnost listu. Komunikanti si vzájemně dopisy vyměňují v určitém časovém horizontu a zavedeném rytmu. Korespondence má ustálený ráz např. ohledně míry zdvořilosti a vyznačuje se i vlastní měnící se teplotou.⁷⁵

Mezi jeho další charakteristiky možno zařadit i situovanost. Pisatel tak říkajíc neexistuje ve vakuu, naopak je vázán k určitému prostoru v konkrétním čase a tyto faktory

---

⁷¹PAVLÍKOVÁ, Děvana. *Má drahá, hříšná láska: Dopisy Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské lordu Frederiku Lambovi 1814-1815*. Praha: ARSCI, 2010, s. 152-217.

⁷²KYLOUŠEK, Petr – MILIČKOVÁ, Ladislava. *Bon jour, mon amie: milostné dopisy knížete Metternicha a kněžny Zaháňské*. Brno: Bonus A, 1997, 19-581.

⁷³JEDLIČKA, Alois – FORMÁNKOVÁ, Věra – REJMÁNKOVÁ, Miloslava. *Základy české stylistiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 22-23.

⁷⁴JEDLIČKA – FORMÁNKOVÁ - REJMÁNKOVÁ. *Základy české stylistiky*, s. 24.

⁷⁵HOFFMANNOVÁ, Jana. Dopis jako text, metatext a kontext. In RUŠČÁK, František (ed.). *Text a kontext*. Prešov: Pedagogická fakulta v Prešově UPJŠ v Košicích, 1993, s. 153.

se následně projevují i v samotném textu. Jinou vlastnost vystihuje intimita jako v první řadě neveřejný písemný projev určený většinou pouze jednomu adresátovi, ke kterému pisatele váže vztah.⁷⁶

Podívejme se na dopis z hlediska funkčních stylů, které ovlivňují volbu výrazových prostředků. Epistolární styl lze označit za sekundární, odvozený od stylu hovorového s prostě sdělnou a komunikativní funkcí.⁷⁷ Z toho vyplývá, že se jedná o dorozumivací oblast využívající poměrně běžné výrazy a vyjadřovací prostředky. Některé publikace vymezují ale epistolární styl samostatně.⁷⁸ Nicméně ani tato charakteristika není dogmatická, protože jak už avizují řádky uvedené výše, dopis tak jednoduše klasifikovat nelze. Svou specifickou obsahovou stránkou se posouvá i do sféry publicistické či umělecké. A ani z pohledu slohových útvarů si lépe nepovedeme, jelikož dopis na sebe může vzít podobu vyprávění, líčení, eseje, úvahy apod. Pokud pisatel má tendenci lnout k vyjádření sebe sama na úkor adresáta, připomíná spíše deníkový záznam. *Encyklopedie literárních žánrů* nabízí rozdělení podob dopisu následovně:

- 1) *Soukromý dopis* obsahující beletristické prvky, který u literárně činných osob může být vnímán jakou součástí jejich díla, odkazu (např. soubor korespondence B. Němcové).
- 2) *Otevřený dopis* používající formální aspekty listu k vyjádření názoru či postoje a na rozdíl od soukromého určený pro široký okruh adresátů, čtenářů.
- 3) *Fiktivní dopis* může mít podobu hlavního výrazového prostředku, popř. být součástí literárního díla. Autoři v nich záměrně využívají širokých stylizačních možností listu k dosažení určitého efektu u předpokládaného čtenářského publika. V literatuře existují i tzv. romány v dopisech, které navozují dojem autentičnosti korespondence. Méně často se pak objevuje v poezii.⁷⁹

Odpověď na otázku, zda lze soukromý dopis považovat za součást literatury, hledal např. J. Hrabák.⁸⁰ Spojnici mezi listem a literaturou našel ve fixaci textu umožňující vnímat ho a číst několikrát stejně jako např. román. Důležitost při tom připisuje hlavně účelu fixace,

⁷⁶ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 349.

⁷⁷ MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 43.

⁷⁸ KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka (eds.). *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání druhé, opravené. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 725.

⁷⁹ MOCNÁ – PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 350.

⁸⁰ HRABÁK, Josef. O umění epistolárním. In HRABÁK, Josef. *Úvahy o literatuře*. Praha: Československý spisovatel, 1983, s. 83-102.

což je povětšinou předání informace. Obecně tvrdí, že list se blíží literární formě tehdy, když pisatel považuje obsah sdělení za tak důležitý, že se mu snaží vtisknout přesnou a často též krásnou formu, aby u adresáta vyvolal potřebu uchovat ho a vracet se k němu. Styčné body s literaturou pak spatřuje v obsahové rovině (důležitost sdělení) a formální rovině (úsilí o propracovanou formu), což považuje za hlavní důvody vydávání korespondence tiskem či její kolování v opisech.⁸¹ S literaturou pojí dopis i sklon k frázovitosti až klišé, které upadá až do konvenční formy odporující obsahu sdělení.⁸²

J. Hrabák také přichází s dělením dopisu, a to na *list – svědectví* a *list literární*. Zatímco v první variantě záleží hlavně na sdělení události nebo úvahy, druhý případ lze charakterizovat jako umělecké dílo samo o sobě. Za předpokladu, že korespondence vyšla tiskem, listy – svědectví slouží jako prameny k poznání pisatelů a jejich doby, čímž připomínají deníkové záznamy nebo memoáry. U listů literárních se jedná o propracované a třeba i několikrát přepracované dílo, kde autor vystupuje jako tvůrce. Pro účely této práce je zajímavá následující pasáž Hrabákových *Úvah*: „*Ze soukromé korespondence neliterátů se blíží literárnímu listu nejvíce dopisy milostné, protože v nich nejde jen o sdělení objektivní skutečnosti, ale i o expresi, tj. vyjádření citu, a při tom se uplatňuje pochopitelně pisatelovo estetické cítění, kterým své vyjádření citu podtrhuje.*“⁸³ V tomto případě se předpokládá, že adresát s ohledem na povahu vztahu se bude chtít těšit či utěšovat dopisem opakovaně, a tedy se k němu vracet. Pro úplnost uveďme, že existují i milostné listy čistě literární povahy, vytvořené za účelem publikace.

II. 2 Dopis jako prostředek komunikace

Dopis je především prostředkem společenské komunikace. E. Minářová shrnuje základní pojmy: v procesu komunikace rozlišujeme dvě strany, mezi nimiž probíhá písemná nebo ústní komunikace – mluvčího, pisatele, tedy autora projevu (subjekt) a na druhé posluchače nebo čtenáře, tj. příjemce, adresáta.⁸⁴ Jinými slovy máme subjekty, komunikanty, kteří stojí vně komunikace, a podle místa, jež zaujímají v promluvě, je dělíme na produktora (podávatele), tedy mluvčího či pisatele, a na receptora (příjemce), čili posluchače nebo adresáta.⁸⁵ Jestliže aplikujeme danou definici na téma práce, komunikanty pisatel – adresát

⁸¹ HRABÁK. O umění epistolárním. In HRABÁK, Josef. *Úvahy o literatuře*, s. 85.

⁸² HRABÁK. O umění epistolárním. In HRABÁK, Josef. *Úvahy o literatuře*, s. 86.

⁸³ HRABÁK. O umění epistolárním. In HRABÁK, Josef. *Úvahy o literatuře*, s. 86.

⁸⁴ MINÁŘOVÁ. *Stylistika češtiny*, s. 39.

⁸⁵ MACUROVÁ, Alena. *Ztvárnění komunikačních faktorů v jazykových projevech*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1983, s. 31.

a naopak můžeme označit v souboru *Bon jour, mon Amie* jak vévodkyni Zaháňskou, tak kancléře Metternicha, jelikož v tomto případě se zachovala vzájemná listovní výměna, umožňující lepší rekonstrukci komunikačních strategií. V rámci korespondence vévodkyně Zaháňské s Frederikem Lambem figuruje jako subjekt pouze vévodkyně a adresátem lze označit jen lorda Lamba. Bohužel tato sbírka dopisů je jednostranná, to znamená, že jsou známy dopisy Zaháňské, ale nikoliv písemná reakce jejího protějšku. Interakcí obou aktérů jazykové komunikace, komunikantů, vznikají komunikáty.⁸⁶ Výsledná podoba komunikátů se odvíjí od jejich tvůrců, tj. souvisí s jejich vyjadřovacími schopnostmi a vůbec intelektuální úrovní, ale zároveň se v nich též odráží vlastní vztah komunikantů, jejich přístup k tématu, k obsahu sdělení a k dalším faktorům.⁸⁷

Komunikace má tedy svou obsahovou a vztahovou rovinu. „*Komunikace nejen že zprostředkuje informaci, ale současně vyvolá chování.*“⁸⁸ Předpokládá totiž vazbu, a tím vztah definuje. Jednotlivé části komunikace označujeme pojmy „zpráva“ a „příkaz“. Rozvedeme-li daná označení, „zprávoavá“ část zprostředkovává informaci a odpovídá obsahu sdělení bez ohledu na povahu informace, kdežto část „příkazová“ naopak závisí na druhu sdělení a v důsledku i na vztahu komunikantů. Všechny odstíny vztahů lze formulovat prostřednictvím následujících tvrzení: „takto se vidím já...takto vidím tebe...takto vidím, že mě vidíš ty...“ atd. Na výše uvedeném základě se zdá, že čím více je vztah v rovnováze, „zdravější“, tím více je vztahový aspekt komunikace upozaděn. Oproti tomu narušené vztahy charakterizuje neustálý boj o povahu vztahu, čímž se potlačuje obsahová stránka komunikace.⁸⁹

Vztahový aspekt komunikace představuje v podstatě metakomunikaci, jinými slovy komunikaci o komunikaci.⁹⁰ J. Hoffmanová se ve svém příspěvku rozepisuje o metatextu, který je pro účely naší práce příhodnějším pojmem.⁹¹ Rozumí jím komentář autora k svému vlastnímu přístupu ke korespondenci, k vlastnímu stylu psaní, komentuje také i partnerovu korespondenční reakci, styl, chování. Dopisy protějšku pak může komunikant citovat, parodovat nebo i ironizovat. Dopisy, ze kterých vychází naše práce, hrály ve své době poměrně významnou roli, a tak příliš nepřekvapuje, že metatextová stránka je zastoupena

⁸⁶ MINÁŘOVÁ. *Stylistika češtiny*, s. 39.

⁸⁷ MINÁŘOVÁ. *Stylistika češtiny*, s. 39.

⁸⁸ WATZLAWICK, Paul – BAVELASOVÁ, Janet Beavin – JACKSON, Don D. *Pragmatika lidské komunikace: interakční vzorce, patologie a paradoxy*. Hradec Králové: KONFRONTACE, 1999, s. 46.

⁸⁹ WATZLAWICK – BAVELASOVÁ – JACKSON. *Pragmatika ...*, s. 46.

⁹⁰ WATZLAWICK – BAVELASOVÁ – JACKSON. *Pragmatika ...*, s. 47.

⁹¹ HOFFMANOVÁ, Jana. Dopis jako text, metatext a kontext. In RUŠČÁK, František (ed.). *Text a kontext*. Prešov: Pedagogická fakulta v Prešově UPJŠ v Košicích, 1993, s. 153-161.

relativně výrazně „psaly se dopisy o dopisech, konalo se psaní dopisů o psaní dopisů, korespondence o korespondenci.“⁹² Pro ilustraci uvedme několik konkrétních příkladů:

- „Doufám, drahý Klemensi, že datum, které si přečtete v záhlaví mého dopisu, mi vynese Vaše díky [...]“⁹³
- „Děkuji Vám, drahá přítelkyně, za Váš včerejší dopis, tak milý a hřejivý. Má drahá V. na mne myslela hned po svém návratu do Prahy; nezlobí se na mne, že kvůli mně musela podniknout strastiplnou cestu – lituje, že se mi nemohla věnovat několik chvil víc.“⁹⁴

Uvádíme – li dopis, resp. celou korespondenční výměnu jako prostředek komunikace, předpokládáme list jako součást dialogu. Ale taková listovní výměna, jak již bylo uvedeno výše, neexistuje sama o sobě, naopak na ni působí celé spektrum faktorů a pohybuje se v určitém kontextu. Ten je založen na vzdálenosti jak prostorové, tak časové, dělící oba komunikanty.

O kontextu lze hovořit i v souvislosti s dopisem, jež právě píšeme. V tomto případě ho tvoří veškeré předchozí obdržené dopisy. Autor reaguje na způsob, jak daná komunikace dosud probíhala, na vyznění partnerova dopisu (např. projevení nespokojenosti s frekvencí výměny, s nedostatečnou vřelostí apod.). Zároveň se vznikající dopis řadí do kontextu ostatních již odeslaných dopisů. J. Hoffmannová dále uvažuje užší kontext dopisu, který tvoří:

- a) *předchozí dopis partnera* (na něj přímo reagujeme, odkazujeme)
- b) *příští, další dopis partnera* (předjímáme ho, klademe otázky, dožadujeme se odpovědi, směřujeme k odezvě „napiš mi“, míra naléhavosti odpovídá zvoleným jazykovým prostředkům)
- c) *naš vlastní předchozí dopis* (doplňujeme či vysvětlujeme předchozí informace pod vlivem změněných okolností, omlouváme se za své omyly atd.)
- d) *naš vlastní příští dopis* (předjímáme jej „příště o tom více“ v rozepsaném dopise).⁹⁵

Dodejme však, že korespondence se prolíná s osobními setkáními, jež také tvoří kontext a na které pisatel odkazuje.

---

⁹² HOFFMANNOVÁ. Dopis jako text, metatext a kontext. In RUŠČÁK, František (ed.). *Text a kontext*, s. 156.

⁹³ KYLOUŠEK – MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 111.

⁹⁴ KYLOUŠEK – MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 108.

⁹⁵ HOFFMANNOVÁ. Dopis jako text, metatext a kontext. In RUŠČÁK, František (ed.). *Text a kontext*, s. 154-155.

II. 2. 1 Objektivní a subjektivní faktory komunikace

Obraťme nyní pozornost na faktory ovlivňující výslednou podobu komunikátu. Nutno vzít v potaz, že podobu dopisu nelze přičítat pouze autorovi, nýbrž i adresátovi, protože s ohledem na něj a na představu, kterou o něm autor má, vzniká i samotný text. Činitele můžeme rozdělit na objektivní a subjektivní.

Objektivními slohotvornými činiteli rozumí odborníci takové, které v procesu komunikace stojí mimo původce, subjekt. Řadí mezi ně: 1) základní funkci komunikátu, cíl komunikace a intenci tvůrce (záměr), 2) ráz komunikátu, 3) situaci a prostředí komunikace, 4) charakter adresáta, 5) užitou formu komunikátu, 6) míru připravenosti komunikace, 7) užitý kód jazykové komunikace, 8) téma komunikátu.⁹⁶

Ad 1) O funkčním stylu dopisu viz výše.

Ad 2) Ráz komunikátu má souvislost se soukromostí a veřejností dané komunikace. Určuje jej komunikační situace a celková povaha objektivních okolností. Ovlivňuje ho též cíl a funkce této komunikace, což ve výsledku znamená, že se pohybuje od oficiálních až po zcela soukromé komunikáty. Svou nezastupitelnou roli tu hraje oficiálnost komunikace, jelikož v s ohledem na ni a na danou situaci pak autor vtiskne komunikátu podobu (knižnost, okázalost, patetičnost). Úzce souvisí s funkcí a s určitým cílem komunikace, s prostředím a situací.⁹⁷

Ad 3) Pojem situace lze chápat v několika úrovních. Vymezíme – li jej zeširoka, zahrnuje všechny objektivní i subjektivní faktory, všechny komunikanty i kód komunikace. V užším slova smyslu jím rozumíme situaci, navozenou atmosféru danou prostředím, adresáty atd. Prostředí je dáno např. tím, zda se jedná o veřejnou či soukromou komunikaci. Někteří odborníci přikládají důležitost i prostoru ve smyslu rozsahu a dosahu sdělení. Také čas vymezený pro komunikaci souvisí se situací.⁹⁸

Ad 4) Charakter adresáta se projevuje v komunikaci tím, zda existuje pouze jeden, nebo se obracíme na vícero adresátů, ale především pak působí fakt, jestli adresát je pro pisatele známým či neznámým. O tom, že adresát se svým způsobem též podílí

---

⁹⁶ ČECHOVÁ, Marie et al. *Stylistika současné češtiny*. Praha: ISV, 1997, s. 51.

⁹⁷ ČECHOVÁ. *Stylistika současné češtiny*, s. 53-54.

⁹⁸ ČECHOVÁ. *Stylistika současné češtiny*, s. 54-55.

na komunikátu, již pojednávají výše uvedené řádky. Uvedme pouze, že tento faktor díky své specifčnosti lze také zařadit mezi faktory subjektivní.⁹⁹

Ad 5) Zásadní položky užití formy komunikátu tvoří rozdíly mezi komunikáty mluvenými a psanými. U psaných komunikátů, které logicky stojí v popředí našeho zájmu, se kompenzuje nemožnost užití zvuků, mimiky apod. grafickými prostředky, tj. např. členění textu do odstavců, zvýrazňování určitých pasáží odlišnou barvou, odlišným typem písma nebo jeho podtržením. V psané podobě převládají spíše knižní výrazové prostředky nad hovorovými.¹⁰⁰

Ad 6) Podobu komunikátu rovněž bezprostředně ovlivňuje míra připravenosti sdělení. Jestliže si určité sdělení připravíme předem, jeho podoba vykazuje propracovanost a jistě vyšší úroveň než sdělení nepřipravené, jenž má tendenci upadat k opakování slov, hovorovosti atd. Zatímco nepřipravenost se pojí převážně s mluveným projevem, připravenost je spíše charakteristická pro písemnou podobu komunikátu. Přesto se spontánností se setkáme z psaných textů např. u osobní korespondence. Z pohledu subjektivního ale také záleží na tom, jak je daný komunikant v rámci spontánního sdělení schopen se se situací na základě svých osobních zkušeností vypořádat.¹⁰¹

Ad 7) Kód komunikace obecně volíme už tím, zda se přikloníme ke komunikaci verbální, neverbální nebo smíšené. Při verbální formě tvoří kód jazyk se svým systémem znaků, jímž se dorozumíváme jak písemnou, tak mluvenou formou. I v tomto případě lze uvedený případ počítat i do kategorie subjektivních faktorů, za předpokladu, že subjekt výrazně ovlivňuje volbu výrazových prostředků. Většinou je však komunikant přinucen volit prostředky pod vlivem situace, funkcí či cílem projevu.¹⁰²

A jestliže kód tvoří jazyk, nabízí se i otázka, zda výběr druhu jazyka lze do této kategorie započítat. S ohledem na dobu, v níž studovaná korespondence vznikla, a také na sociální status všech komunikantů, se zdá oprávněné přiklonit se k souhlasnému názoru. V první třetině devatenáctého století, která stojí v popředí našeho zájmu, se za signifikantní a taktéž stratifikační dorozumivací jazyk evropské aristokracie považovala francouzština. Navzdory francouzské revoluci a následnému vzestupu Napoleona její obliba nepoklesla.

---

⁹⁹ ČECHOVÁ. *Stylistika současné češtiny*, s. 55.

¹⁰⁰ ČECHOVÁ. *Stylistika současné češtiny*, s. 56.

¹⁰¹ ČECHOVÁ. *Stylistika současné češtiny*, s. 57-58.

¹⁰² ČECHOVÁ. *Stylistika současné češtiny*, s. 58.

Přesto ne všichni měli zapotřebí se francouzsky učit perfektně. Tím se myslí hlavně případ důstojníků rakouské armády, kteří preferovali jazyk německý.¹⁰³

Jazyk se využíval podle komunikační situace, s ohledem na adresáta. Jiný se uplatňoval ve všedním životě, jiný v oblasti emocionální. R. Slabáková uvádí, že tato francouzsko-německá „Zweisprachigkeit“ vrcholila u aristokracie a horních buržoazních vrstev na konci 18. století, ale ani poté zdaleka nevytizela. Jako příklad uvádí právě kancléře Metternicha, který s vévodkyní Zaháňskou, manželkou i matkou komunikoval francouzsky, kdežto pro pracovní komunikaci s císařem Františkem I. volil jazyk německý.¹⁰⁴

Na tomto místě zmiňme socio-lingvistický prvek tzv. přepínání kódu, tedy přecházení od jednoho jazyka k druhému. Povětšinou se vyskytuje ve větší míře u komunikantů z aristokratických kruhů, jež váže blízký příbuzný vztah. Charakterizuje ho určitá specifická komunikační situace či předmět sdělení.¹⁰⁵ R. Slabáková vyvozuje, že francouzštinu autoři většinou volí, chtějí – li důrazně vyjádřit své pocity, upoutat pozornost či výstižně ohodnotit nějaký jev, protože tento jazyk považují za vhodnější k vyjadřování drobných nuancí významu.¹⁰⁶ „*Používání francouzského jazyka tedy nebylo pouhou módní záležitostí, ale tvořilo nezbytnou součást taktiky a strategie aristokracie ve snaze o posílení svého „šlechtického“ kódu, v úsilí zůstat i nadále elitou společnosti.*“¹⁰⁷

Ad 8) I téma lze řadit do této skupiny. Ovšem opět s jistou mírou spornosti. Je spjato s určitou oblastí lidské činnosti a myšlení a podle různé závažnosti pak subjekt směřuje k určitému charakteru komunikace. Téma má vliv např. na závažnost sdělení, na volbu komunikačního kódu apod. Je nutné jej však brát v souvislosti se subjektivními faktory, čímž se myslí, např. do jaké míry je s tématem seznámen autor, do jaké míry jej chápe nebo je schopen ho zprostředkovat.¹⁰⁸

---

¹⁰³ SLABÁKOVÁ, Radmila. „Il est Höchst Zeit“ aneb Jaký jazyk pro aristokracii v Čechách a na Moravě v 19. století? In BLÁHOVÁ, Kateřina (ed.). *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*. Praha: KLP, 2002, s. 108.

¹⁰⁴ SLABÁKOVÁ. „Il est Höchst Zeit“ aneb Jaký jazyk pro aristokracii v Čechách a na Moravě v 19. století? In BLÁHOVÁ, Kateřina (ed.). *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*, s. 109-110.

¹⁰⁵ SLABÁKOVÁ. „Il est Höchst Zeit“ aneb Jaký jazyk pro aristokracii v Čechách a na Moravě v 19. století? In BLÁHOVÁ, Kateřina (ed.). *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*, s. 110.

¹⁰⁶ SLABÁKOVÁ. „Il est Höchst Zeit“ aneb Jaký jazyk pro aristokracii v Čechách a na Moravě v 19. století? In BLÁHOVÁ, Kateřina (ed.). *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*, s. 112.

¹⁰⁷ SLABÁKOVÁ. „Il est Höchst Zeit“ aneb Jaký jazyk pro aristokracii v Čechách a na Moravě v 19. století? In BLÁHOVÁ, Kateřina (ed.). *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*, s. 114.

¹⁰⁸ ČECHOVÁ *Stylistika současné češtiny*, s. 58-59.

Jestliže jsme věnovali prostor objektivním faktorům komunikace, jeví se nezbytné seznámit se i s faktory subjektivními. Základní rozdíl spočívá v tom, že tito činitelé vycházejí přímo ze subjektu, jsou jimi podmíněni a ovlivněni. V případě velkého vlivu činitelů na komunikanta lze hovořit o stylu autorském nebo jinými slovy o stylu individuálním. Mezi subjektivní faktory patří:

1. intelektuální a rozumová vyspělost komunikanta, schopnost abstrakce a logického myšlení,
2. znalost (přesněji ovládnutí) kódu komunikace, tj. znalost mluveného a psaného jazyka v jeho normě, kodifikaci, stylové mnohotvárnosti,
3. životní zkušenost, kulturní a společenský rozhled,
4. úroveň všeobecného a odborného vzdělání,
5. schopnost metajazykového myšlení a jazyková uvědomělost komunikanta,
6. znalost tématu jazykové komunikace a vztah k obsahu,
7. zaměstnání a zařazení komunikanta k určité sociální skupině a prostředí,
8. povahové a mentální vlastnosti komunikanta, jeho momentální fyzický a psychický stav a připravenost ke komunikaci,
9. povahové a jiné vlastnosti související s věkem a pohlavím komunikanta,
10. vztah k adresátovi a vědomí záměrné adresnosti komunikátu,
11. osobní sklony, záliby a zvyklosti komunikanta.¹⁰⁹

Zabýváme-li se těmito faktory, je tedy nutné vzít v potaz osobitost každého protagonisty a tím pádem se co možná nejpodrobněji seznámit s jeho individuálními rysy. Do podoby komunikátu se mnohdy do jisté míry promítnou životní zkušenosti subjektu. S uvedeným bodem lze dát do souvislosti i dosažený věk subjektu, popř. i pohlaví. Též samotný sociální status, pokud se ho rozhodneme pokládat za jeden z předpokladů, možno řadit do této kategorie. Čím je vyšší, tím se dá předpokládat i vyšší dosažená úroveň vzdělání a tak říkajíc všeobecného rozhledu dotyčné osoby. Svou nezaměnitelnou roli zde hraje rovněž téma, které si komunikant zvolí buď sám, nebo reaguje na výzvu svého protějšku. Záleží, jestli spadá do okruhu jeho zájmů, zda disponuje k tématu nutnými informacemi jakožto základním předpokladem porozumění sdělení, popř. má-li zájem tyto informace nabýt. Postoj, který autor zaujímá k adresátovi a který se následně promítne do vzájemné komunikace, také výrazně participuje na podobě komunikátu jako subjektivní faktor.

---

¹⁰⁹ ČECHOVÁ. *Stylistika současné češtiny*, s. 60.

Pokud se pokusíme výše uvedené shrnout, konstatujeme, že „výsledkem působení subjektivních činitelů za současně probíhajícího působení činitelů objektivních jsou individuální rozdíly ve stylizaci a kompozici komunikátu a v celkovém stylu komunikanta.“¹¹⁰

II. 2. 2 Komunikační strategie

Pokud se chceme zabírat komunikačními strategiemi, vyvstává nutnost zaujmout postoj k jejich pojetí. Jistou definice přináší S. Machová společně s M. Švehlovou: „Komunikační strategie si lze představit jako rozumové/kognitivní i emocionální zpracování záměru, jak dosáhnout komunikačního cíle, jako komunikační postupy (komunikační plán), které určují obsahovou i formální strukturu konkrétního textu, resp. výpovědi (zahrnují výběr tématu, kompozici, tektoniku/výstavbu textu a volbu jazykových prostředků), tedy to ‚jak‘ je text vystavěn.“¹¹¹ V první řadě jsou strategie zaměřeny na adresáta, jelikož v závislosti na něm v odlišných prostředích se přikláníme k různým strategiím, abychom co nejlépe dosáhli komunikačního cíle, tzn., že jinou strategii zvolíme např. na úřadě a jinou zase ve škole a zcela jinou při konverzaci u rodinného obědu. V průběhu komunikace je podle situace lze porůznu modifikovat. Vznikly a utvářely se jako vzorce řečového chování, jedná se tedy o normy a pravidla. Do rámce tohoto pojmu zahrnují typy maxim kooperativního chování, zdvořilostní princip i všechno to, co je porušuje. Dále také jaký útvar jazyka autor preferuje (spisovný/nespisovný, dialekty, atd.) a jakým způsobem jich využívá. Lze sem řadit i poměr využívání verbálních /neverbálních prostředků.¹¹²

Strategie jsou určovány i jednotlivými principy verbální komunikace. *Kooperační princip* je založen na interakci mezi komunikanty, kdy společně spolupracují a snaží se o dosažení porozumění. V zásadě sem můžeme zařadit pravdivost informace (maxima kvality), míru informace (maxima kvantity), relevantnost (maxima důležitosti) a jasnost (maxima vhodného způsobu vzhledem k adresátovi).¹¹³

Předchozí uvedené však neodpovídá skutečné komunikaci, jelikož téměř nikdy ideálně neprobíhá, stejně tak jako ideálně nevypadají ani vztahy mezi účastníky. Naopak ji narušují další strategie, díky nimž naše komunikaci nezůstává plochá, rozšiřuje se do dalších rozměrů o implicitnost, dvojznačnost apod. Cíleně autor princip kooperace může porušovat za účelem

¹¹⁰ ČECHOVÁ. *Stylistika současné češtiny*, s. 61.

¹¹¹ MACHOVÁ, Svatava – ŠVEHLOVÁ, Milena. *Sémantika a pragmatická lingvistika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2001, s. 111.

¹¹² MACHOVÁ – ŠVEHLOVÁ. *Sémantika a pragmatická lingvistika*, s. 111-112.

¹¹³ MACHOVÁ – ŠVEHLOVÁ. *Sémantika a pragmatická lingvistika*, s. 93.

manipulace s adresátem. Narušení maximy kvality probíhá užitím protimluv, metafor, ironie, lží, popř. polopravdy a předstírání. Maximu kvantity narušuje adresát nadbytečnými informacemi, příliš redukovanými informacemi či užitím tautologií (definic kruhem). Maximu relevantnosti porušují strategie, když informaci naznačují pouze narážkou nebo když informaci zastírají, tají, popř. když je sdělení rezervované. Autor porušuje i maximu způsobu, pokud se vyjadřuje vágně, dvojznačně, elipticky, pokud příliš generalizuje, čímž znemožní jasné sdělení, či pokud využije k vyjádření paradoxů.¹¹⁴

Vyjma kooperačního principu ovlivňuje komunikační strategie i *princip zdvořilostní*, který je „sociálně podmíněný, univerzální jev interakce.“¹¹⁵ V komunikátu se vyznačuje modely fungujícími na základě stereotypu, tedy formulami, které vytvářejí „*dílčí vyjadřovací mikrosystém – řečovou etiketu*.“¹¹⁶ Zdvořilost pokládáme za záležitost společenského úzu, takovou formu vystupování a komunikace, která je obecně společností vnímána a hodnocena pozitivně. V závislosti na situaci, prostředí, na společenském postavení komunikantů (zda se pohybují na stejné úrovni nebo v nesouměrném postavení) očekáváme na základě přijatých vzorců určité chování, určitý projev, využívající adekvátní výrazové prostředky. Jelikož je zdvořilostní princip „očekávatelný“ a tím pádem i vyžadovaný, lze hovořit o pravidlech, normách. Dodržování komunikačních norem umožňuje hladký průběh komunikace, porozumění a také přináší předpoklad obecného povědomí o nich. Normy se sice svým způsobem ustalují, přesto se vyvíjejí s ohledem na vývoj vlastní společnosti.

Vyžadované způsoby projevu normují konvence, zasahující všechny oblasti lidského života, řídí jej a prakticky sjednocují chování lidí. Konvence s sebou může nést stereotypy zavádějící, přesto v jistých situacích konverzaci usnadňuje, zvláště v neznámém prostředí či při komunikaci s neznámou osobou. Budou – li se komunikanti v této situaci držet „předepsaných“ konvencí, redukuje šance, že se dopustí nezdvořilého chování. Rovněž zahrnují stereotypní formule řečové etikety. Stereotyp funguje na principu spojení symbolu a společenského jevu (např. podání ruky na důkaz přátelství), přiměje lidi jednat konvenčním způsobem. Takovéto přejímání a přivlastňování stereotypních modelů za vlastní utváří základní model chování jedince.¹¹⁷

---

¹¹⁴ MACHOVÁ – ŠVEHLOVÁ. *Sémantika a pragmatická lingvistika*, s. 94-97.

¹¹⁵ MACHOVÁ – ŠVEHLOVÁ. *Sémantika a pragmatická lingvistika*, s. 99.

¹¹⁶ MACHOVÁ – ŠVEHLOVÁ. *Sémantika a pragmatická lingvistika*, s. 99.

¹¹⁷ MACHOVÁ – ŠVEHLOVÁ. *Sémantika a pragmatická lingvistika*, s. 100.

Velká část prací upozorňující na fenomén zdvořilosti se odkazuje na G. Leech¹¹⁸, který formuloval její maximy. Ruku v ruce s komunikačním záměrem, jímž směřujeme k adresátovi, jako strategii využíváme či používáme zdvořilostní fráze, obraty apod. Jestliže chce pisatel dosáhnout u svého adresného protějšku kýženého efektu, je vhodné, aby projevoval maximum taktu, aby vystupoval vstřícně až šlechetně, což znamená co nejvíce upozadit vlastní užitek ve prospěch adresáta. Další způsob se nabízí v ocenění toho druhého, lépe řečeno omezení kritiky k jeho osobě na minimum. Jinak může pisateli posloužit projevení skromnosti. V tomto případě je žádoucí upozadit vlastní kladné sebehodnocení, popřípadě jej přímo znehodnocovat a naopak vyzdvihovat přednosti, klady, zásluhy svého komunikačního protějšku. Dále může posloužit snaha o dosažení shody, vyjádření účasti adresátovi. V této situaci adresátovi vychází subjekt vstříc redukováním nesouhlasných poznámek apod. V neposlední řadě je třeba zmínit snahu o vlastní konverzaci, výměnu informací namísto mlčení, což se týká především komunikace mluvené. Přesto by se daný bod dal aplikovat i na dopisní výměnu v případě, že se autor bude snažit adresáta zdvořile vybitet, prosit o listovní reakci.¹¹⁹

Zdvořilost se však projevuje i v tom, zda si komunikanti tykají, nebo vykají. Rozlišit tyto dvě formy nám umožňují především jazyky německý, italský a francouzský. Důvody užívání odlišných zájmen se různí. V první řadě je podmiňuje sociální nerovnost mezi komunikujícími a dále rovněž jistá solidarita, soudržnost.¹²⁰ V našem případě listovní výměny mezi knížetem a vévodkyní tento aspekt můžeme poměrně dobře sledovat, za předpokladu korektního dodržování formy překladateli, jelikož v originální podobě byly dopisy psány převážně ve francouzštině, několik exemplářů pak v jazyce německém. Komplikovanější situace vyhlíží v případě dopisů vévodkyně F. Lambovi, poněvadž komunikačním jazykem jest angličtina, která neoperuje s odlišnými zájmeny pro tykání/vykání.

II. 3. Dopis v dějinách

Ke komplexnějšímu uchopení dopisu rozšíříme jeho pojetí o časový rozměr a podnikneme menší exkurz různými epochami, v nichž se různě dopisovalo. List v podobě literárního žánru se vyvíjí už v antice, největšího rozmachu se dočkal v období helénismu a době římské. Ve zmíněných časech totiž vzniká jako stylizovaný útvar, který vytříbenou

---

¹¹⁸ LEECH, Geoffrey Neil. *Principles of pragmatics*. London: Longan, 1983.

¹¹⁹ MACHOVÁ – ŠVEHLOVÁ. *Sémantika a pragmatická lingvistika*, s. 101–102.

¹²⁰ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005, s. 25.

a elegantní formou prezentuje myšlenky autora ohledně jisté problematiky z oblasti filosofie, politiky apod., jehož cílem je poučení, informování o zajímavé události, ztvárnění nějakého poutavého příběhu. Mezi takové autory řadíme např. Cicerona (*Listy přátelům*), Senecu (*Listy Luciliovi*), Ovidia (fiktivní *Listy heroin*). V pozdější době se stali vyhledávanými vzory a ideály epistolárního žánru.¹²¹

Raně křesťanskou kulturu silně ovlivňovala ta antická. Dopis se tu vyskytuje v několika formách. Patří mezi ně epištoly, které lze charakterizovat jako poselství a nalezneme je v Novém zákoně, kde jsou adresovány křesťanské komunitě. Byzantský list navazoval na starověký řecký ve smyslu zdobného zdvořilostního projevu, omezeného pevnými pravidly.¹²²

Středověký list podléhal závazným formám. Pravidla jeho sestavení byla sepsána do školských a kancelářských spisů zvaných *Ars dictandi*, jejichž podoba se prakticky neměnila až do 15. století. Listy se dělily na otevřené (úřední charakter, letáky, manifesty) a uzavřené, neboli zapečetěné (soukromý charakter, ale i polořední či úřední vzkazy). Tento list by se podle pravidel členil na pozdrav (*salutatio*), přístup (*exordium*), líčení (*narratio*), tedy jádro sdělení, dále prosba (*petitio*) a závěr (*conclusio*, *odplata*). Uzavření dopisu spočívalo v uvedení datace, jméno vyhotovitele, popř. podpis. Uvedená adresa musela obsahovat adekvátní intitulaci adresáta. Nejvyšší úroveň se vyznačovaly listy kleriků, jelikož, jak je dobře známo, v této době platili za nejvzdělanější složku společnosti. Obzvláště zdařilé kusy se často zařazovaly do tzv. formulářových sbírek, aby sloužily jako vzory.¹²³

Humanismus se vyznačuje příklonem k individualizaci listu, subjektivnímu vyjadřování pisatele. Humanisté předpokládali, že ač dopis adresují konkrétní osobě, přesto vejde ve známost širšímu okruhu lidí. Významnými představiteli jsou v polovině 14. století F. Petrarca a Cola di Rienzo, v pozdější době pak Enea Silvio Piccolomini. Podobu dopisu na sebe mohly brát povídka, novela, historie nebo cestopis. V západokřesťanském světě se humanistický list cele rozšířil na přelomu 15. a 16. století a postupně čím dál tím více v národních jazycích.¹²⁴

Výrazné oblíbenosti se list těšil v době tzv. literárních salonů, které se ponejvíce prosazovaly ve Francii v období klasicismu a sentimentalismu. Vyznačoval se totiž vysokou

---

¹²¹ MOCNÁ – PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 350.

¹²² MOCNÁ – PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 350-351.

¹²³ MOCNÁ – PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 351-352.

¹²⁴ MOCNÁ – PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 352-353.

úrovni, stylem a elegancí a salony se stávaly místem, kde se takové vytríbené dopisy daly předčítat shromážděné společnosti, popř. šířit dále formou opisů. Příkladem budiž proslulá korespondence markýzy de Sévigné.¹²⁵ Pro devatenácté století je charakteristické, že umění sestavení relativně vytríbeného listu patří i do způsobu života měšťanských vrstev a koncem století se rozšiřuje i do vrstev lidových.¹²⁶

---

¹²⁵ MOCNÁ – PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 353.

¹²⁶ MOCNÁ – PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 356.

III. Sebestylizace autora

III. 1 Definice pojmů stylizace a sebestylizace

Stylizace, sebestylizace – to jsou pojmy, které se na následujících řádcích budou vyskytovat s poměrně vysokou frekvencí, a proto není od věci se vůči jejich definici určitým způsobem vymezit a nastínit jejich chápání v rozmezí této práce. *Slovník literární teorie* nabízí následující zhodnocení: „*Stylizace (z franc. stylisation = upravení, vyjádření) – vztah mezi zobrazením a zobrazovaným předmětem (popř. představou, která je zobrazením vyvolávána), jehož podstatou je určité záměrné zjednodušení, zhuštění a tím zvýraznění charakteristických rysů daného předmětu. [...] V užším slova smyslu znamená s. způsob výstavby promluvy, v němž se využívá zvláštností stylu určité žánrové formy, autorské individuality nebo jednotlivé promluvy. Týká se nejen řeči postav, ale i způsobu zobrazení prostředí a života (někdy zobrazení autorovy osobnosti – autostylizace).*“¹²⁷

Stylizací se tedy rozumí to, co autor v komunikátu zmíní, resp. co vybere z celé škály skutečností, událostí apod. a rozhodne se je uvést v komunikátu. Už tento výběr do jisté míry má vypovídací hodnotu o autorovi a jeho vidění světa, protože nám dává na srozuměnou, co považuje za důležité a co nikoli. A stejně tak způsob, jakým to vše podá.

Jak tedy výše uvedenému porozumět ve smyslu sebestylizace? Autor dopisu se v komunikátu jistým způsobem prezentuje, vytváří obraz o sobě samém, nějakým způsobem charakterizuje sám sebe, zkrátka ať už cíleně, nebo mimovolně o sobě cosi vypovídá a předkládá tuto výpověď adresátovi s předpokladem např. vzájemného porozumění. Existuje zde však i úskalí, jelikož adresát má sklony sebestylizaci subjektu v textu srovnávat se sebestylizací subjektu, který se pohybuje mimo komunikát, tedy s fyzickou osobou. Pokud se tyto výrazně od sebe liší, vyvstává možnost, že u adresáta komunikát vzbudí nedůvěru, nicméně to už záleží na konkrétních individuálních případech a komunikantech.¹²⁸

Jako jeden ze základních prostředků sebestylizace L. Saicová Římalová uvádí sociální role,¹²⁹ které lze definovat jako „*pozice subjektu v sociální skupině, která vyplývá*

---

¹²⁷ VLAŠÍN, Štěpán et al. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 362.

¹²⁸ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005, s. 36-37.

¹²⁹ SAICOVÁ – ŘÍMALOVÁ. *Komunikační strategie...*, s. 38.

z vlastností této skupiny a s níž je spojeno očekávání, předpoklad určitého chování.“¹³⁰ Subjekt tedy „hraje“ sám sebe tak, jak to od něj normativně formované prostředí jednotlivých skupin očekává. Takových rolí, do nichž se subjekt stylizuje, lze napočítat mnoho s ohledem na bezpočet sociálních skupin, do kterých je daný subjekt integrován.

Role každého jedince se v průběhu života mění, některé však pouze minimálně, některé de facto vůbec ne. Pokud bychom chtěli toto alespoň zjednodušeně kategorizovat, uvedeme role tzv. nezvolené (ženské, mužské), role spojené s vývojem (dítě, dospělý), role v určitém životním období (dítě, rodič), role související s funkcí jednotlivce ve společnosti (s ohledem na zaměstnání, socio-politické role, role prodávajícího či kupujícího apod.).¹³¹

K rolím, jejichž podobu na sebe adresát bere, se vážou i typické vlastnosti. Některé z nich lze rovněž považovat za přímou součást rolí, existuje-li předpoklad určitých specifik, aby byly vnímány jako „správně“ plněné.¹³² S rolí přítelkyně se pojí vlastnosti jako oddanost, věrnost, spolehlivost, možnost opory atd.

III. 2 Sebestylizace autora – vévodkyně Zaháňská knížeti Metternichovi

III. 2. 1 Přítelkyně

Kateřina Vilemína vévodkyně Zaháňská se ve svých dopisech knížeti Metternichovi v první řadě prezentuje jako *přítelkyně*, jako člověk, na něhož je spolehnutí, jehož listy umějí potěšit adresáta. Role přítelkyně se jeví jako signifikantní v průřezu celého zkoumaného korespondenčního souboru. Projevuje se různými prostředky, počínaje oslovením (*drahý Klemensi, drahý příteli*), přes explicitně vyjádřené ujišťování oddanosti po nepřímo napsané náznaky. Intenzita se samozřejmě mění v závislosti na průběhu času a na proměnách vztahu, ovlivněného okolnostmi vně písemného komunikátu.

„Míra“ přátelství je však hodnota, která se nedá nějakým způsobem empiricky ověřit, proto hranice mezi přátelstvím a milostným vztahem se těžce definují i vzhledem k tomu, že oba pojmy se vzájemně nevylučují. Postupem času s rostoucí důvěrou a důvěrností tedy vyjádření oddanosti může nabírat smyslu milostného vyznání.

---

¹³⁰ KOŘENSKÝ, Jan et al. *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu*. 3. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1999, s. 141.

¹³¹ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ. *Komunikační strategie...*, s. 38.

¹³² SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ. *Komunikační strategie...*, s. 54.

- „Budte ujistiěn, že jsem na Vás myslila často a vždy s nejpřímnějším přátelstvím [...].“¹³³
- „Ujišťuji Vás, že máte všechny důvody, abyste byl se mnou spokojen, a doufám, že mne tudíž nepřestanete milovat.“¹³⁴
- „Sbohem a věřte, že budete vždy mít důvod být spokojen s mým srdcem, které Vás umí ocenit“¹³⁵
- „Mějte na paměti, že nemůžete mít nade mne věrnější přítelkyni a že mi neustále křivdíte, když se domníváte, že Vás nemám ráda –“¹³⁶
- „Velmi často myslím na Vás, drahý příteli, a ujišťuji Vás, že se mnou můžete být spokojen – nebudu litovat ničeho, co mohu učinit pro Vaše štěstí, spolehněte se na to [...].“¹³⁷

Na základě výše uvedených příkladů lze konstatovat, že vévodkyně se snaží opakovaně dokazovat vlastní oddanost, zdůrazňuje, že se chová tak, aby se zalíbila svému korespondenčnímu partnerovi, zkrátka že naplňuje adresátovo očekávání.

Ruku v ruce s přátelstvím jde i vděčnost za prokazované laskavosti a vyjadřování vděku za adresátovu spolehlivost ohledně jejich plnění. I takto, jako *vděčná přítelkyně*, se vévodkyně Metternichovi prezentuje:

- „Vždy jsem si dobře uvědomovala, drahý Klemensi, že mohu spoléhat pouze na Vás, abych nemusela zůstat v kruté nejistotě jak ohledně válečných událostí, tak osudu mých přátel a také jsem se nemýlila.“¹³⁸
- „Poslal jste mi po panu Leidenovi mandle - [...] – děkuji za ně laskavému příteli, který si vzpomněl na tuto moji libůstku“¹³⁹
- „zbývá mi pouze čas vyslovit Vám tisíceré díky za krásné chvíle, které jste mi umožnil prožít – ve Vaší blízkosti nalézám klid, připadá mi, že mne nemůže postihnout nic zlého, chrání – li mne Vaše přátelství.“¹⁴⁰

¹³³ Dopis z 11. června 1813, KYLOUŠEK, Petr – MILIČKOVÁ, Ladislava. *Bon jour, mon amie: milostné dopisy knížete Metternicha a kněžny Zaháňské*. Brno: Bonus A, 1997, s. 24.

¹³⁴ Dopis ze 13. června, KYLOUŠEK - MLIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 28.

¹³⁵ Nedatováno, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 35.

¹³⁶ Dopis z 27. srpna 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 92.

¹³⁷ Dopis z 12. září, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 112.

¹³⁸ Dopis z 27. srpna 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 90.

¹³⁹ Dopis z 27. srpna 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 92.

¹⁴⁰ Dopis z 8. září 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 107.

Vyjádřit své díky již patří mezi ustálené, a tedy očekávatelné společenské normy slušného chování. Dá se ale předpokládat, že subjekt vyjadřuje svou vděčnost i s jistým záměrem, aby se mu obdobných prokazovaných laskavostí dostávalo i v budoucnu i nadále.

III. 2. 2 Rádkyně

O vévodkyni Zaháňské obecně panuje představa, že šlo o velmi inteligentní, vzdělanou ženu s rozhledem, které nečinilo potíže se orientovat v soudobé situaci. V době, o níž pojednává tato práce, se ženy v politice oficiálně uplatňovat nemohly, přesto existovala možnost, jak do událostí aktivně zasáhnout, a to např. prostřednictvím mužů, na něž měly vliv. Obdobou cestou se tedy vydala i vévodkyně. V korespondenci s kancléřem Metternichem vyjadřuje své názory a doporučení, rady a prosby stran vhodného dalšího postupu v napjaté době konce napoleonských válek:

- *„snažte se, aby vyšel plán O. [Obreskoff]; je bezesporu nejjistější a nejlepší v mnoha ohledech – ať je mapa této země jakákoli, této plán jistě skončí naprostým úspěchem“¹⁴¹*

Nicméně vévodkyně se projevuje i svůj soucit a na základě očitých zážitků a zkušeností apeluje na kancléře, aby v této záležitosti zasáhl:

- *„Pro lásku boží, vydejte rozkazy ohledně raněných – umírají nedostatkem prostředků a péče [...] nikdo za ně nechce nést zodpovědnost [...] hlady neumírají pouze proto, že my je živíme“¹⁴²*

Svůj vliv uplatňuje na Metternicha i v záležitostech přátel, na kterých jí záleží:

- *„Nezapomeňte na mého přítele Trogoffa, všichni něco ukořistili, jen on nezískal nic [...] Uvědomte si alespoň, že je majorem – pouhým majorem – a to již dobrých dvacet let [...]. Jedno Vaše slovo knížete Schwarzenberkovi stačí, drahý Klemensi, aby se na něj upamatoval. Prokázal byste mi tím velkou laskavost.“¹⁴³*

---

¹⁴¹ Dopis z 13. června, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 27.

¹⁴² Dopis z 12. září, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 113.

¹⁴³ Dopis z 23. 11. 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 249 – 250.

III. 2. 3 „Vlastenka“

Označení této role přináší menší úskalí, jelikož hovořit v této době o vlastenectví u ženy z vysokých aristokratických kruhů, která své dětství prožila v Pobaltí, vlastnila statky v pruském Slezku a v rámci habsburské monarchie i v Čechách, může být poněkud zavádějící. Přesto ve svých listech zřetelně projevuje nejen svůj odpor k Napoleonovi, ale zároveň své sympatie především Rakousku, potažmo samotnému císaři Františku I. Píše:

- *„[...] protože Vy dobře víte, že jsem především dobrá Rakušanka [...] Ujišťuji Vás, že nejvíce svého volného času trávím tím, že se zabývám vším, co má nějakou spojitost s naší druhou vlastí – říkám naší, protože ani Ty ses nenarodil v této zemi – přesto se mi zdá, že všichni čestní lidé na celém světě ji musí za ni považovat [...] Právě Rakousko je určeno k tomu, aby vládlo, protože to umí dělat s mírou –“¹⁴⁴*

Z předchozího úryvku se dá usuzovat, že toto „vlastenectví“ se projevu hlavně kvůli vnějšímu ohrožení Napoleonem, představujícím také hrozbu pro stávající poměry, jimž je vévodkyně nakloněna a jejichž ochránce spatřuje právě v tradičním Rakousku, v personifikované podobě pak v kancléři Metternichovi:

- *„Ano, drahý příteli, Vy jste pro mne vlastí, jakou bych ráda viděla i tu svou – velkou, krásnou, první mezi všemi zeměmi – vnukající mi tu nejhlubší vděčnost“¹⁴⁵*

III. 2. 4 Další vlastnosti

Vedle již zmiňované role přítelkyně jsou však v dopisech akcentovány další vlastnosti a charakteristiky, jimiž autorka stylizuje sama sebe s různými komunikačními záměry. V následujících řádcích se pokusme některé z nich postihnout podrobněji.

Již bylo konstatováno, že na výslednou podobu komunikátu má vliv vztahový aspekt. V dopise se následně může projevit nesymetricky, tedy že vlastnosti adresáta jsou vyzdvihovány ve srovnání s pisatelem, který sám sebe snižuje. I v dopisech vévodkyně Zaháňské podobné vystupování registrujeme:

---

¹⁴⁴ Dopis z 31. října 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 185.

¹⁴⁵ Dopis 4. 11. 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 194.

- „[...] Omlouvám se, nemám – li pravdu, prosím tisíckrát za odpuštění, že se Vám o tom zmiňuji, ale je třeba, abyste si na mne zvykl takovou, jaká jsem – velmi hloupou a často nesnesitelnou.“¹⁴⁶

Jistě není bez zajímavosti ani to, že se o sobě vévodkyně zmiňuje jako o **ženě** s ohledem na dobové genderové diference. Jak je vidno i z dalších dopisů, politika jí není lhostejná, přesto si je velmi dobře vědoma rozdílu mezi svou vlastní osobou a adresátem a z něho vyplývající stereotypní předpoklady zájmu, tedy že pro vévodkyni jako příslušnici ženského pohlaví by tyto diskuse neměly být charakteristické:

- „Nuže tedy – necítím se jako pouhá žena, když mi dovoluujete mluvit s Vámi o politice, ale tentokráte se o ní nezmíním – bylo by sice o čem mluvit, ale naší nejsilnější zbraní je věčná opozice – Nechci zapírat své pohlaví, kdybych byla mužem, už bych se Vám nelíbila – kdo ví – možná slovo přátelství, které je nyní mezi námi zapovězené, by získalo na ceně[...]“¹⁴⁷

Vévodkyně se často stylizuje do **defenzivní pozice** vůči Metternichovým výtkám ohledně skutečnosti jejich citů a intenzity vzájemné listovní výměny. Metternichovy výčitky a Vilemínino ujišťování o jejich neoprávněnosti – i to jsou rysy jejich korespondence. Ani vzájemná opakovaná vyznání citů nezaručují neochvějnou důvěru:

- „Ve skutečnosti nevím, drahý Klemensi, v čem jsem Vás mohla oklamat [...] ale jak bych mohla podvést Vás, kterého považuji za jednoho ze svých nejlepších přátel [...] já a zahrávat si s Vámi? – Ach, drahý Klemensi, nejsem toho schopna [...]“¹⁴⁸
- „Ano, drahý Klemensi, ve skutečnosti Vás miluji daleko více, než si umíte představit - v tomto ohledu jste ke mně krutě nespravedlivý“¹⁴⁹

Mezi dalšími vlastnostmi bychom mohli uvést i kategorii, kterou L. Saicová Římalová v případě Boženy Němcové označila jako „**žena se starostmi**“. I samotná vévodkyně se ve svých dopisech svěčuje s různými starostmi a obavami, jež jí sužují jak po psychické, tak po fyzické stránce. Vévodkyni přepadaly téměř nesnesitelné záchvaty migrény, kterými trpěla relativně často a kterými se také někdy ospravedlňuje v případě opožděných odpovědí:

- „I když Vám připadám velmi hloupá a také líná, nezlobte se na mne, drahý příteli, není to moje vina – nebyla jsem jediný den zdravá, hlava mne nepředstavitelně bolí [...]“¹⁵⁰

¹⁴⁶ Dopis z 18. 11. 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 232.

¹⁴⁷ Dopis z 23. 11. 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 248.

¹⁴⁸ Dopis z 23. 8. 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 79-80.

¹⁴⁹ Dopis z 27. srpna 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 91.

- „Ach! Drahý Klemensi, se smrtelnými obavami pohlížím do budoucnosti, která mi může připravit jak fyzické, tak duševní utrpení – je tomu šest dní, kdy jsme trpěla takovou bolestí hlavy, že mohu opět čekat záchvat migrény – v noci nemohu spát- po celý den mne pak úzkost pohání z místa na místo, hůře, než by to mohlo činit špatné svědomí“¹⁵¹

Skličující pocity v ní vyvolává válečná situace, kdy se zmítá v nejistotě nejen ohledně budoucnosti a života jejích přátel:

- „budu blíže svým přátelům – a nadto naděje, že je uvidím, mi snad umožní zapomenout, jak málo je opodstatněná – tady mne všechno skličuje – prázdný dům bez nábytku ve mně vzbuzuje strach“¹⁵²
- „Drahý příteli, prožila jsem příšerné okamžiky – mohla bych říci, že odvaha mne opustila, kdyby ji beznaděj nenahradila až příliš dobře, ale již je to pryč“¹⁵³

III. 3 Sebestylizace vévodkyně Zaháňské v dopisech Frederiku Lambovi

Pokusme se na následujících řádcích porovnat uvedené sebestylizace do rolí a s nimi spjatých vlastností, jakými se prezentuje vévodkyně Zaháňská v dopisech knížeti Metternichovi s jejími sebestylizacemi v korespondenci Frederiku Lambovi.

Dosud panuje přesvědčení, že vztah vévodkyně s rakouským kancléřem byl osudovým pro oba aktéry, a, jak píše H. Sobková, nikdy předtím ani potom se ve svém životě nesetkali s protějšky, kteří by natolik zasáhli do jejich životů. Do opozice k tomuto tvrzení se nám však nabízejí vřelým citem překypující dopisy Vilemíny Zaháňské Angličanu Lambovi, které časově spadají do období, kdy vztah s kancléřem již ochladl a zřetelně ztrácel na dřívější intenzitě.

Nutno podotknout, že o leccems též vypovídá volba jazykové kódu. Vilemína Zaháňská totiž své dopisy píše v angličtině, tedy v rodném jazyce adresáta, a nikoliv ve francouzštině, jíž bylo běžné se tehdy v těchto společenských kruzích dorozumívat a kterou tedy vládla mnohem obratněji.

¹⁵⁰ Dopis z 24. 12. 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 290.

¹⁵¹ Dopis z 31. srpna, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 96.

¹⁵² Dopis z 27. srpna 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 91.

¹⁵³ Dopis ze 4. září 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 105.

III. 3. 1 Přátelství

Důraz na přátelství a s ním spojené charakteristiky se projevuje i v případě F. Lamba jako předjímaného adresáta. Již prvním jednoznačným faktorem indikujícím vřelý vztah se jeví oslovení (*My best and dearest Frederic; Frederic, my own dear kind and best love* atd.). Tyto dopisy z března 1815 vznikly v době, kdy se vévodkyně ocitá sama po Lambově odjezdu a psaní dopisů se jí stává útěchou v situaci, kdy nemá bližší informace a strachuje se o jeho bezpečí a zdraví:

- „*the thought of the danger you run is madness – I dare not fix my ideas upon them, or indeed I must die*“¹⁵⁴
- „*I can't put it out of my mind that yesterday something bad happened – it seems [to] me that excessive sadness I felt when you left me and I continued to feel before I heard these shocking news can't be alone the effect of a sad but short separation but are rather the foreboding of some great misfortune*“¹⁵⁵
- „*I hope my best and dearest love you stopped somewhere in order to take care of the gout*“¹⁵⁶

Vévodkyně se stylizuje do role přítelkyně oddané, starostlivé, milující.

III. 3. 2 Další charakteristiky

Roli, kterou jsme v předchozí podkapitole pojmenovali „vlastenka“, na tento soubor korespondence aplikovat nelze. Zřetelně se zde projevuje již několikrát zmiňovaný fakt, že na výslednou podobu komunikátu má vliv vztahový aspekt komunikantů, jež se tu projevuje v odlišných sebestylizacích vévodkyně v případě nestejných adresátů. Vilemína Zaháňská v těchto dopisech jednoznačně nepoukazuje na fakt, že je „dobrá Rakušanka“, naopak svým projevem se snaží působit „evropsky“, tzn. nepřirázovat se k určitému státu či národnosti. Snaží se působit, že by dokázala žít kdekoli, pokud by byl přítomen i F. Lamb (kupříkladu i v Anglii):

---

¹⁵⁴ „*myšlenky na nebezpečí, kterému jsi vystaven, jsou šílené – neodvažuji se na ně soustředit – to bych nepřežila*“ Dopis z 10. března 1815, PAVLÍKOVÁ, Děvana. *Má drahá, hříšná láska: Dopisy Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské lordu Frederiku Lambovi 1814-1815*. Praha: ARSCI, 2010, s. 162.

¹⁵⁵ „*nemohu se zbavit myšlenky, že včera se stalo něco zlého – připadá mi, že ten nesmírný smutek, který jsem cítila, když jsi odešel, a který jsem pocítovala, než jsem slyšela ty šokující zprávy, nemůže sám o sobě být následkem smutného, ale krátkého odloučení, nýbrž spíš předtucha nějakého velkého neštěstí*“ Dopis z 10. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 164.

¹⁵⁶ „*Doufám, moje jediná nejdražší láska, že jsi někde zastavil, abys ošetřil svou dnu*“ Dopis z 11. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 164.

- „ *I wish very much to find everything delightful here, as I look with particular affection on this country – yours and perhaps on of these days mine too*“¹⁵⁷
- „ [...] *but if there remains one quiet corner in the world where I can live far from a world I despise and dislike, all to you and to the real attachment I feel for you my Frederic, nothing will be able to disturb the real happiness of my life*“¹⁵⁸

Jestliže jsme v předchozím oddílu zaměřili na vévodkyni v roli Metternichova „poradce“, musíme v tomto druhém případě konstatovat, že ačkoli Frederic Lamb se rovněž pohyboval v diplomatických kruzích, i když, pravda, zatím ne na tolik výrazném postu jako rakouský kancléř, vévodkyně se zde omezuje pouze na poskytování informací o panující situaci a kritiku stran vedoucích představitelů. V souvztažnosti k adresátovi se však koncentruje zvláště na jejich vztah, současné odloučení a pocity s ním spojené.

Výrazně se tu projevuje charakteristika „*ženy se starostmi*“. Již výše bylo uvedeno, že se stylizuje do ženy, které leží na srdci Lambovo bezpečí a zdraví. K dalším starostem můžeme připočítat i lehké náznaky *žárливosti*:

- „ *far from me it is the only place where I like you to be provided you take care of your person in hunting and your heart in seeing all your fair country women*“¹⁵⁹

Vilemína Zaháňská se zde také stylizuje do role jakési „*trpitelky*“. Sama pak explicitně pojmenovává důvody svého smutného rozpoložení: odloučení od F. Lamba, všeobecná mizérie a události, které ji nutí přemýšlet o nejisté budoucnosti. Těžko soudit, zda se o svých neradostných pocitech rozepisuje pouze, aby se jí ulevilo, svěří – li se prostřednictvím dopisního papíru fyzicky vzdálenému Lambovi, nebo zda bylo jejím záměrem u jeho osoby vyvolat též soucit a domáhat se tak slov útěchy:

- „ *I can't tell you what I feel how my mind is agitated and disturbed – I am in such a dreadful situation that the thing I wish for the most would be some severe illness depriving me of every idea*“¹⁶⁰

¹⁵⁷ „ *Velice si přeji, aby se mi tu všechno líbilo, protože jsem této zemi zvláště nakloněna – je to Tvá země a snad v blízké době i moje*“ Dopis z 6. června 1814, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 150 -152.

¹⁵⁸ „ [...] *ale snad zůstane aspoň jeden klidný koutek na světě, kde bych mohla žít daleko od světa, který pohrdám a který nesnáším, jen pro Tebe a opravdový svazek, můj Frederiku, nic nenaruší opravdové štěstí mého života.*“ Dopis z 25. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 178.

¹⁵⁹ „ [...] *je to jediné místo, kde Tě vidím ráda, když už to musí být tak daleko ode mě. Ovšem pod podmínkou, že na sebe dáš pozor při lovu a hlídáš své srdce před svými krásnými krajankami*“ Dopis z 24. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 176.

¹⁶⁰ „ *nemohu Ti říci, jaké mám pocity, jak je má mysl rozrušená a zneklidněná – jsem v tak hrozném stavu myslí, že to, co bych si teď nejvíc přála, je nějaká vážná nemoc, která by mne připravila o veškerou schopnost cítit a myslet*“ Dopis ze 17. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 172.

- “ [...] *better dead than suffering as much as I do*“¹⁶¹
- “*since you are gone not only every joy and comfort of life is lost to me, but I am quite grown to nothing – there is no courage no reasonable thought left to me – I can nothing but suffer*“¹⁶²

Jednotlivé dopisy se od sebe liší a to nejen tím, komu jsou jmenovitě určeny. Studovaný útvar v sobě často nese několik sebestylizací, které ale dohromady výpověď netříští, jak by se dalo usuzovat, nýbrž dokládá myšlenkové rozpoložení autora a jeho různé komunikační záměry, s jakými se na adresáta obrací.

---

¹⁶¹ „*lépe být mrtvý, než trpět tolik, co trpím já*“ Dopis z 18. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 174.

¹⁶² „*od chvíle, co jsi pryč, nejenže jakákoli radost a životní pohodlí jsou pro mne ztraceny, ale vůbec nic o mne není – nezbyla mi žádná odvaha, žádná rozumná myšlenka – Mohu jen trpět*“ Dopis z 5. dubna 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 186.

IV. Stylizace subjektu adresáta

Komunikátem, v našem případě se jím myslí dopisy vévodkyně Zaháňské knížeti Metternichovi a Frederiku Lambovi, se nemusíme zabírat pouze z pohledu sebestylizací autora, tedy vévodkyně. Nepochybně se na jeho podobě podílí i předjímaný adresát, k němuž pisatel promlouvá a na nějž se ohlíží, sestavuje – li dopis. Tyto ohledy se pak projevují ve stylizaci adresáta, tedy ve způsobu jakým si autor představuje svůj protějšek, protože s ohledem na něj volí různé výrazové prostředky, rozhoduje se, o čem psát a o čem nikoliv apod.

Tyto stylizace se podobají sebestylizacím, o nichž pojednávala předchozí kapitola. Obecně je však můžeme vymezit následovně: na základě sociálních rolí (pohlaví, společenské postavení, činnost, kterou vykonávají), podle vlastností a charakteristik, jež adresátovi pisatel přisuzuje.

IV. 1 Stylizace subjektu adresáta (Metternich)

V komunikátu vévodkyně adresované knížeti Metternichovi hrají prim právě stylizace adresáta. Vévodkyně kancléře zřejmě poznala natolik, že věděla, kdy zalichotit, kdy ustoupit a kdy naopak by bylo vhodné jej o něco požádat apod.

IV. 1. 1 Přítel

Přátelství indikující důvěrný vztah, ať již zdůrazňované explicitně či nikoli, tvoří páteř zkoumané korespondenční výměny. O tom, že se nejedná pouze o zdvořilostní kontakt, svědčí i volená témata i frekvence, s jakou si oba komunikanti dopisy vyměňují. Zohledňujíc důvěrnost vztahu a znalost či neznalost nějakého tématu či osoby předjímaným adresátem se v textu mohou vyskytnout např. pouze zkratky jmen osob, míst:

- „*Wind. [Windischgrätz] a Tro. [Trogoff] jsou zde již od včerejška [...]*“¹⁶³

Stylizace adresáta jako přítele se odráží ve skutečnosti, že vévodkyně se na Metternicha obrací s prosbami a ujištěními, že pouze on je schopen jí pomoci:

---

¹⁶³ Dopis z 15. června 1813, KYLOUŠEK, Petr – MILIČKOVÁ, Ladislava. *Bon jour, mon amie: milostné dopisy knížete Metternicha a kněžny Zaháňské*. Brno: Bonus A, 1997, s. 32.

- „*Nezlobte se na mne, drahý Klemensi, jestliže se ve svém zoufalství obracím na Vás [...] Politujte mne, pomozte mi, a co by bylo nejkrásnější, přijedte mi pomoci svými radami.*“¹⁶⁴

Co se týče vlastností: vévodkyně stran knížete nešetří chválou a superlativy. V tomto ohledu stylizuje Metternicha jako toho nejlepšího, nejschopnějšího a nejdokonalejšího muže, který zvládne překonat cokoli a pohnout i zeměkouli, pokud by se mu zachtělo. Přesně tak totiž dopisy působí na současného čtenáře, třetí osobu, která však nebyla původním adresátem, a tedy i komunikační záměr, s jakým byly dané dopisy sestavovány, se míjí účinkem. Lze usuzovat, že Vilemína Zaháňská správně odhadla rys kancléřovi povahy - ješitnost, a tak „hrála na správnou strunu“, resp. se vyjadřovala tak, aby předjímaného adresáta potěšila, popř. se zavděčila, avšak přesto mu s lacinou podbízivostí nepochlebovala:

- „*Ano, drahý příteli, mým heslem bude napříště odevzdání se a naprostá důvěra v nejlepšího muže na světě – a já vím předem, že na této cestě bude mým údělem štěstí a klid*“¹⁶⁵
- „*Neumíte si představit, drahý příteli, jaké zadostiučinění mi působí v těchto tak hrozných a krutých chvílích představa, že jsou na Vás upřeny oči všech, kdož ve světě něco znamenají – Vidím v duchu poctu, kterou jste si tak zasloužil*“¹⁶⁶
- „*und Sie lieber Clemenz – Sie den ich mit Wonne und Stolz und der vollkommensten Befriedigung – der besten Gefühle meines Herzens, meinen Freund nenne Sie nur entsprachen nicht meinen Erwartungen sondern den Träumen meiner Einbildungskraft.*“¹⁶⁷
- „*ten, kdo Vás zná, Vám musí být oddán z celého srdce*“¹⁶⁸
- „*Na jedné straně jste zachránil svět, na druhé svou přítelkyni, která se díky Vaší dokonalosti smířila sama se sebou.*“¹⁶⁹

Snad tyto vybrané příklady z mnohých dostatečně ilustrují, jak vévodkyně dokázala působit na kancléřovo ego, jestliže volila obdobné vyjadřovací prostředky. Obracela se k němu jako **k úspěšnému muži:**

¹⁶⁴ Dopis z 15. června 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 32.

¹⁶⁵ Dopis z 26. července 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 55.

¹⁶⁶ Dopis z 20. srpna, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 75.

¹⁶⁷ „*a Vy, drahý Klemensi, kterého s radostí a pýchou, s naprostým uspokojením a nejvřelejšími pocity svého srdce nazývám svým přítelem, jste neodpovídal jen mému očekávání, ale i mým vysněným představám.*“ Dopis z 31. srpna, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 97.

¹⁶⁸ Dopis z 31. srpna 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 95.

¹⁶⁹ Dopis byl napsán v Praze 21. října 1813, tedy pár dní po tzv. bitvě národů u Lipska, kde koalice Napoleona porazila. KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 167.

- „šťastný konec již nemůže znásobit skutečnou slávu, kterou jste si dobyl v očích těch, kdo Vás umí ocenit“¹⁷⁰

Nebo si ho také stylizuje do role jakéhosi **ochránce**:

- „ve Vaší blízkosti nalézám klid, připadá mi, že mne nemůže postihnout nic zlého, chrání – li mne Vaše přátelství.“¹⁷¹
- „Můj drahý Klemensi, nejdražší příteli, vím, že mne milujete, ne tak, jak si zasluhuji, ale tak, jak umíte milovat jen Vy – dokonale – Spoléhám na tuto sladkou a uklidňující jistotu, uchyluji se pod její ochranná křídla“¹⁷²

IV. 2 Stylizace subjektu adresáta (Lamb)

Stylizace druhého adresáta se v některých aspektech shodují s výše uvedeným, avšak v mnohém se liší, jak ukazuje vztahové pozadí jednotlivých komunikací. Dopisy jsou prodchnuty jak informacemi o tehdejšímu dění, tak i abstraktními výroky ohledně autorčina psychického rozpoložení

Také zde zdůrazňuje vzájemné **přátelství**, které odkazuje k velmi důvěrnému vztahu. Má o něm vysoké mínění a v době odloučení si přivolává vzpomínky na chvíle, kdy byli spolu:

- „I mention all this to you, knowing very well how good you are and how kind and friendly you have been always to us“¹⁷³
- „My good my dear my kind friend why can't you answer me with one of the dear smiles that made me always so happy“¹⁷⁴

V dopisech tedy předjímá adresátovy postoje, reakce na základě znalosti jeho osoby:

- „My own dear if you was a very jealous man you would be very happy now in knowing me so very ugly as my cold has made me“¹⁷⁵

I k anglickému lordovi se utká, chce – li se cítit v bezpečí, vnímá ho jako svého **ochránce**:

¹⁷⁰ Dopis ze 4. září 1813, KYLOUŠEK. *Bon jour, mon amie*, s. 106.

¹⁷¹ Dopis z 8. září 1813, KYLOUŠEK. *Bon jour, mon amie*, s. 107.

¹⁷² Dopis z 23. 11. 1813, KYLOUŠEK. *Bon jour, mon amie*, s. 247-248.

¹⁷³ „Zmiňuji se o tom všem, neboť vím, jak jsi dobrý a jak laskavý a přátelský jsi k nám byl“ Dopis z 3. června 1814, PAVLÍKOVÁ, Děvana. *Má drahá, hříšná láska: Dopisy Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské lordu Frederiku Lambovi 1814-1815*. Praha: ARSCI, 2010, s. 148.

¹⁷⁴ „Můj dobrý, můj drahý, můj laskavý příteli, proč mi nemůžeš odpovědět jedním z těch drahých úsměvů, které mne vždy dělaly tak šťastnou?“ Dopis z 6. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 154.

¹⁷⁵ „Můj jediný, kdybys byl žárlivý muž, tak bys teď byl velice spokojený s tím, jak mne nachlazení učinilo ošklivou“ Dopis z 6. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 156.

- „*your person gives me the feeling of the most perfect safety – I think no misfortune can reach me when you are there, Ah!*”¹⁷⁶
- „*[...] nothing will be able to disturb the real happiness of my life – it is [in] your hands and so it must be safe*”¹⁷⁷

Co dnešnímu čtenáři dopisů vystupuje z textu, jsou četné narážky na jejich společný budoucí život. Zde si autorka stylizuje adresáta do role muže, který jí bude do konce života stát po boku, resp. který jí umožní, aby stála po boku jemu. Vnímá ho jako ztělesněné štěstí, naději na radostnější život:

- „*[...] you are my only happiness my only hope – [...] and let me live and dy [!] near you – Whatever may be the wishes I bear in my heart you know I love you enough to comply with every decision of yours that does not separate me from you [...]*”¹⁷⁸
- „*I dare hope that the happy moment is not so very far when I shall be permitted to partake of everything happening to you my best and dearest friend – if I had not this hope in view I should be very miserable [...]*”¹⁷⁹

Vévodkyně se k tomuto tématu opakovaně vrací, ačkoliv většinou výslovně nepíše o sňatku, přesto lze vyvodit z jejího vyjadřování, že právě tento legitimizující akt měla na mysli a k němu směřovaly i její narážky. Ostatně jak později sama konstatuje, naotravovala se ho s tím dost často.¹⁸⁰

S přihlédnutím ke korespondenci s knížetem rovněž můžeme konstatovat, že ohledně osoby anglického diplomata nešetřila chválou, přesto však nalezneme rozdíly:

- „*[...] you are the only object of my thoughts my wishes my hopes and my cares you are all to me dearest Frederic that one creature can be to another*”¹⁸¹

Zmínili jsme už, že si Lamba spojovala s budoucností, s nadějnými vyhlídkami na společný život. Čtenář jejich dopisů se neubrání dojmu, že citová vyznání Lambovi působí

¹⁷⁶ „*Tvá osoba mi dává pocit naprostého bezpečí – myslím, že v Tvé blízkosti mne nemůže postihnout žádné neštěstí, ach!*“ Dopis z 12. března 1813, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 166.

¹⁷⁷ „*nic nenaruší opravdové štěstí mého života – je v Tvých rukou a tak musí být v bezpečí*“ Dopis z 25. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 178.

¹⁷⁸ „*jsi mé jediné štěstí má jediná naděje [...] a nech mne zemřít ve své blízkosti – Ať už nosím v srdci jakékoli přání, víš, že Tě miluji tak, že přistoupím na všechna Tvá rozhodnutí, která mne od tebe neoddělí [...]*“ Dopis z 5. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 152.

¹⁷⁹ „*odvažuji se doufat, můj nelepší a nejdražší příteli, že není daleko ten šťastný okamžik, kdy mi bude umožněno se zúčastnit všeho, co se Tě týká – pokud bych neměla naději n tuto vyhlídku, byla bych zoufalá [...]*“ Dopis z 11. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 164.

¹⁸⁰ PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 181.

¹⁸¹ „*[...] a Ty jsi jediný předmět mých myšlenek, mých přání, mé naděje a mých zájmů. Jsi mi vším, nejdražší Frederiku, čím může jedna bytost být druhé*“ Dopis z 12. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 166.

mnohem vřeleji, intenzivněji a spontánněji než ta věnovaná rakouskému politikovi. Možná právě z toho důvodu, že vidina společného života přeci jen nabývala reálnějších rysů u anglického diplomata než u ženatého rakouského ministra zahraničí.

Vévodkyně v obou případech klade důraz na přátelství, které jí umožňuje být v komunikátu otevřenější, ale přesto se ohlíží na další faktory. Např. v dopisech Metternichovi bere v potaz jeho postavení rakouského ministra zahraničí. Sama sebe snižuje, zatímco knížete a jeho zásluhy vyzdvihuje. Lichotí mu, a tím si de facto zajišťuje je přízeň pro budoucnost. Frederika ve svých dopisech představuje jako ochránce, jako muže, který jediný je schopen učinit ji šťastnou.

V. Stylizace zobrazeného světa

Kromě komunikantů je v textech zachyceno i prostředí, které je obklopuje a ovlivňuje. Dalo by se říci, že i do značné míry určuje jejich jednání. Okolní svět každý komunikant vnímá po svém, subjektivně. Vytváří si vlastní náhled na skutečnost, k níž následně zaujímá určité stanovisko. Na druhou stranu však na sebe komunikanti působí navzájem a mohou využívat prostředků takovým způsobem, aby adresovaný protějšek pozměnil názor, nebo aby ho přiměl vykonat původně nezamýšlený skutek.

Obraz světa, jaký prezentuje pisatel ve svém listě, vypovídá nejen o soudobých událostech, ale především o autorovi jako takovém. Nelze mluvit o objektivně ztvárněném prostředí, protože tak ho zkrátka pisatel nevnímá, nicméně můžeme mluvit o světě stylizovaném, viděném prostřednictvím aktérů jeho dění. Tvoří jej jak bezprostřední okolí včetně osob, tak prostor takřka celosvětový.

Zkoumaná korespondence spadá do velmi napjaté doby, která není chudá na důležitá rozhodnutí a přelomové události, zasahující do života téměř celé Evropy. Období konce tzv. napoleonských válek se nese v duchu diplomatických jednání i bitevních vřav.

Vévodkyně Zaháňská zaujímá protinapoleonský postoj stejně jako Klemens Metternich i Frederik Lamb. Nepřítel, který je ohrožuje – i to je společný jmenovatel, který stmeluje kancléře s vévodkyní. Boj, který vůči němu kancléř vede, zavdává ratibořické paní důvod k obdivu, nebo alespoň koresponduje v obdivném duchu. Metternich se ještě r. 1813 nevzdává myšlenky na Rakousko v roli neutrálního arbitra evropského sporu, přesto se nakonec habsburská monarchie přidá k protinapoleonské koalici a boje vypuknou nanovo.

Naopak o pár let později, kdy vévodkyně píše Lambovi, se jejich společný nepřítel, právě uniknuvší ze své středomořské izolace, stává další překážkou bránící jim ve společném štěstí, a navíc nová, nejistá situace nutí vévodkyni žít ve strachu o milovaného muže, který je toho času na cestě z Vídně do Londýna.

Výše uvedené nyní doložme několika úryvky ze studované korespondence. Zaháňské zde explicitně dává znát, co jí na knížeti imponuje v době, kdy se začali sblížovat:

- „*Bud'te ujištěn, že jsem na Vás myslila často a vždy s nejupřímnějším přátelstvím a že nezapomínám na to, že nic na světě Vás nemůže v mých očích více zkrášlit než skutečnost, že jste největším nepřítelem toho, kdo je nepřítelem všech [Napoleona]*“¹⁸²

Vévodkyně zároveň využívá Metternichovu korespondenci, vzhledem k jeho postavení a pobytu u hlavního štábu spojeneckých armád, jako informační kanál, díky čemuž zůstává v obraze dění jak na politické úrovni, pohybu armád, tak osudů přátel, kteří zastávají nějakou vojenskou funkci.

Píše – li vévodkyně Frederiku Lambovi, líčí okolní prostředí jako bezútěšné, pokud se tam nenachází i on. Text samozřejmě obsahuje i subjekty stojící mimo komunikát, k nimž váží autora i adresáta nějaký vztah, ať už formální či bližší. Na následujících řádcích pro zajímavost uvedme diametrálně odlišné postoje vévodkyně z obou korespondenčních souborů. Kancléři Metternichovi se sděluje:

- „*Ale nemohu Vám neřici, že naše císaře považuji za velmi příjemného člověka – jeho vybrané způsoby mi vždy připadaly velmi okouzující – takové způsoby jsou dnes již velmi vzácné a já mám nesmírnou radost, naleznu – li je u těch, kteří jsou hodni lásky z mnoha důvodů – Ano, drahý příteli, mám opravdu císaře ráda – Tak často jste mi říkal, že je nezbytně nutné mít jej rád*“¹⁸³

Nabízí se však otázka, zda si skutečně císaře oblíbila pro jeho kvality, nebo zda si ho chtěla oblíbit, aby stoupla v Metternichových očích. Apeluje také na knížete ohledně ruského cara Alexandra I., rovněž člena protinapoleonské koalice, aby byl k němu shovívavý:

- „*Nehubujte příliš mého krásného cara – nemám ráda, trápí – li jej někdo*“¹⁸⁴

O několik let později v listech zasílaných novému favoritovi Frederiku Lambovi se však o čelních představitelích (mezi něž počítala pravděpodobně i samotného Klemense Metternicha) vyjadřuje poněkud odlišně:

- „*the whole town is in the most complet[e] bustle you ever heard of through Buonapartes escaping from Elba, they say he is gone to Naples – if that's the case all these crowned and dignified fools have but what they deserve – there was never anything like their stupidity*“¹⁸⁵

¹⁸² Dopis Vilemíny Metternichovi z 11. června 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 24.

¹⁸³ Dopis Vilemíny Metternichovi z 2. listopadu 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 191.

¹⁸⁴ Dopis Vilemíny Metternichovi z 31. října 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 185.

¹⁸⁵ „*Celé město je v jednom ohromném chvatu kvůli Bonapartově útěku z Elby, říkají, že do Neapole – jestli tomu tak je, všichni ti korunovaní a důstojní hlupáci mají, co si zasloužili, jejich pitomost se hned tak nevidí*“

- „An inexhaustible store of stupidity in those who govern the world“¹⁸⁶
- „the most provoking thing of all things is to be sure the dreadful influence of public events upon private business to see how sovereigns' foolishness destroys the happiness of an individual – what have we to do with Emperors' stupidity – why is our happiness destroyed by a public event we foresaw, lamented but could not avoid – and all our delightful plans my own dear Frederic, but I won't lament those [...]“¹⁸⁷
- „I don't know whom I hate more the monster who threatens the existence of every empire and every individual or the moan fools who let things go on so far“¹⁸⁸

Vévodkyně se tu oprostila od obdivu k rakouské monarchii, jejím představitelům a zástupcům dalších mocností. V jejich neschopnosti adekvátně řešit nastalou situaci po Napoleonově útěku z Elby v ní vzbuzuje zlost, spatřuje v tom jen další překážku v jejím budoucím štěstí, které v tuto chvíli spojuje s Lambovou osobou.

Když Vilemína Zaháňská zavítala v červnu roku 1813 do Anglie, o své zážitky a dojmy z cesty se dělí i s Lambem. Projevují se tu i odlišné poměry ostrovní říše od středoevropské monarchie:

- „We others who don't know what an opposition is must remain quite stupefied at the things they profess against government and especially the Prince who has been hissed the other day throughout the town going to Buckingham house – the queen having written to the Princess not to appear at the Drawing room and she having had the letter put in the newspaper – you have no idea what a bustle that has made, everybody talks upon nothing but this shocking behaviour“¹⁸⁹

Dopis ze 7. března 1815, PAVLÍKOVÁ, Děvana. *Má drahá, hříšná láska: Dopisy Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské lordu Frederiku Lambovi 1814-1815*. Praha: ARSCI, 2010, s. 158.

¹⁸⁶ „Nevyčerpateľná zásoba pitomosti na straně těch, kteří vládou světu“ Dopis z 8. března 1815, PAVLÍKOVÁ, Děvana. *Má drahá, hříšná láska*, s. 160.

¹⁸⁷ „nejnesnesitelnější ze všeho je hrozný vliv, jaký má veřejné dění na soukromé záležitosti, jak hloupost vládců dovede zmařit štěstí jednotlivce – co je nám po pitomosti císařů – proč má naše štěstí být zničeno veřejnou událostí, kterou jsme předvíдали, nad kterou jsme lamentovali, ale nemohli se jí vyvarovat – a všechny naše nádherné plány, můj jediný Frederiku, ale nebudu nad nimi naříkat.“ Dopis z 19. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 174.

¹⁸⁸ „Nevím, koho nenávidím víc, toho netvora, který ohrožuje existenci každé říše a každého jednotlivce, nebo ty hlupáky, kteří nechají věci zajít příliš daleko.“ Dopis z 26. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 180-181.

¹⁸⁹ „My, kteří nerozumíme opozici, jsme u vytržení z toho, co se říká proti vládě, zvláště proti princovi [Jiří, princ regent (1762 – 1830), následně vládne jako Jiří IV.], na kterého před pár dny dav pískal celou cestu městem do Buckinghamského paláce z důvodu, že královna [Charlotte Sophia z Mecklenburg – Strelitz (1744 – 1818), manželka anglického krále Jiřího III.] napsala princezně [Caroline, princezna z Walesu (1768 – 1821), manželka prince regenta], aby se neobjevovala v přijímacím sálu, a ona nechala psaní otisknout v novinách – nedovedeš si představit, jaký to způsobilo rozruch, nemluví se o ničem jiném než o tomto šokujícím jednání“ Dopis z 6. června 1814, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá, hříšná láska*, s. 150.

Prostředí, jež formovalo jí a její nahlížení na svět, autorce nedávají příliš prostorou pro pochopení tohoto jednání.

Evropské či světové dění se odráží samozřejmě v dopisech lidí, kteří doslova žili danou dobou. Události konce Napoleonova vládnutí, následné oslavy triumfu, vídeňský kongres a Bonapartovo „zmrtnýchvstání“ přinášelo bezesporu nové podněty do života jeho současníků. V případě představovaných komunikantů tomu bylo nejinak. Vévodkyně se v dopise Lambovi rozepisuje o večeři u Talleyranda, která jistě žila tématem uprchlého Korsičana a své postřehy svěřuje dopisnímu papíru:

- *„they try to look all as if they were perfectly sure of the event – I think it rather a little presumptuous, but I like their faces who perhaps lye [!] but who look as if they told me that you must be perfectly secure“¹⁹⁰*

Blížící se nový konflikt však Kateřinu Vilemínu nenechával lhostejnou, navzdory vlastním osobním starostem prozíravě konstatuje:

- *„a war and a very long and cruel war is the only thing we have to expect – God in heaven what a dreadful business“¹⁹¹*

Svět obklopuje nás všechny, přesto ho každý jedinec vnímá odlišným způsobem podle vlastních životních zkušeností. Když představujeme tento obraz třetí osobě, můžeme jej i záměrně zkreslovat nebo upravovat – proto hovoříme o stylizaci světa. Vévodkyně se ve svých dopisech také snaží korespondenčním partnerům nastítnit svět, resp. svůj pohled na něj, protože skutečnost je svým způsobem značně relativní pojem. Uvedené příklady nám naznačují proměnlivost zobrazeného světa v korespondenci různým adresátům, ale dlužno podotknout i v různých dobách, což zase souvisí s nabýváním oněch životních zkušeností.

Pokud shrneme získané poznatky, můžeme konstatovat, že rámeček světa tvoří v obou případech válečný konflikt. Svět se ale neskládá pouze událostí, nýbrž i z lidí, subjektů stojících vně komunikátu, kteří je tvoří. A v tomto ohledu se autorčiny stylizace rozcházejí. Klemensi Metternichovi jako jedné z vůdčích osobností evropské politiky píše o kvalitách Napoleonových protivníků a jejím vysokém mínění o nich. Působí tak loajálně vůči rakouské monarchii a jejím spojencům. Kdežto anglickému diplomatovi se svěřuje se svým negativním

---

¹⁹⁰ „oni dělají, jako by si byli perfektně jisti tou událostí – já myslím, že je to trochu příliš domýšlivé, ale líbí se mi jejich tváře, které třeba lžou a vypadají, jako by říkaly, že musíš být v naprostém bezpečí“ Dopis z 12. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 166.

¹⁹¹ „válka, a to velmi dlouhá a krutá, je to jediné, co můžeme očekávat – Bože na nebi jaká hrůza“ Dopis z 25. března 1815, PAVLÍKOVÁ. *Má drahá hříšná láska*, s. 178.

míněním právě o těchto předních osobnostech. Válečné události hatí její plány ohledně společné budoucnosti s F. Lambem a navíc ji nutí obávat se o jeho bezpečí.

VI. Sebestylizace, stylizace subjektu adresáta a stylizace zobrazeného světa jako prostředky komunikační strategie

Úvodní kapitola již nabízí vysvětlení, co jsou komunikační strategie, proto se na těchto řádcích omezíme pouze na připomenutí, že jejich hlavní charakteristikou je dosažení stanoveného cíle, který si autor vytyčil a na základě toho zvolil vhodnou strategii.

Dopis obecně plní různé funkce, můžeme je rozdělit na texty kontaktní (písemné pozdravy, kondolence, gratulace, poděkování), texty regulativní (rozkazy, prosby, varování, návody, žádosti, výhrůžky) či texty informativní (zprávy).¹⁹²

V našem konkrétním případě se jedná hlavně o dopisy kontaktní, jelikož primárně zde jde o udržení alespoň listovních vazeb s osobami, které jsou fyzicky vzdálené. Často sklouzávají až k abstraktnímu sebevyjádření subjektivních pocitů, ale přinášejí také informace o aktuálním dění v okolí autora, o jeho starostech a zároveň vybízejí adresáta k reakci, aby také informoval svůj protějšek o dění v jeho životě apod. I když je popř. dělí určitá distanční vzdálenost, uvedeným způsobem dochází k propojení jejich životů v nehmátemelném prostoru, ve společném stylizovaném světě bez hranic.

VI. 1 Kontaktní funkce v komunikátu

V předchozích kapitolách jsme již konstatovali, že komunikát vzniká s ohledem na adresáta, jemuž je určen. Stejně tak jsme došli k závěru, že podoba komunikátu je determinována vztahem komunikantů a důvěrou, kterou k sobě chovají. V textech se pak v různé míře v závislosti na individualitě subjektů klade důraz na autora a adresáta. Poměr vyjádření zohledňující jednoho či druhého celkově vypovídá o charakteru komunikátu. Zaměřuje – li se autor na svůj protějšek, povětšinou se zajímá, co je u něj nového, jak se mu daří, ptá se na jeho rodinu, zdraví apod. Jestliže zdůrazňuje sám sebe, činí tak pravděpodobně z důvodu zcela logického – sám sebe a vlastní poměry zná lépe. Pokud tyto pasáže jsou střídány relativně pružně, dopis připomíná dialog. Ilustrujme zmíněné na následujícím dopisu Vilemíny Zaháňské knížeti Metternichovi z listopadu 1813:

V úvodu vévodkyně děkuje za nový kalamář, který od „drahého přítele“ dostala, a tak právě jemu píše jako prvnímu. Píše mu v den jeho svátku, který má ráda:

---

¹⁹² SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005, s. 110.

- „Musím přiznat, že byste se mi líbil i s jiným jménem nežli Klemens, avšak ani jméno Klemens by neznělo mým uším tak příjemně, kdybyste nebyl Vy jeho nositelem“¹⁹³

Následuje přání krásného svátečního dne, vyjádření lítosti, že oslavence nemůže mít ve své blízkosti a informuje ho, že dostala všechny jeho dopisy včetně dárků. Posléze konstatuje obecné:

- „[...] člověk se nepadno odnaučuje být dítětem, kouzlo novosti, které na nás působí až do hrobu, může vyvážit pouze zvyk“¹⁹⁴

A dále se obrací na adresáta, aby plynule přes obecné konstatování, přešla k sobě a svému starému županu, aniž by opomněla vložit lichotivou zmínku stran soudobého systému, jehož představitelem je i adresát. Současně také předjímá adresátovy názory na danou věc a reaguje na ně:

- „Já se chci kvůli Vám svého zvyku vzdát a budu používat kalamář od Vás – Vy to asi budete považovat za maličkost, ostatně stejně jako mnoho dalších lidí, já si však nechci přisvojovat zásluhu, kterou nemám – veškerou mojí zásluhou bylo, že jsem Vám obětovala ošklivý kalamář, který se mi vůbec nelíbil [...] Pohlížela jsem na něj se sevřeným srdcem a úctou, kterou pocítujeme ke všem starým věcem – našimi úctyhodnými společenskými institucemi počínaje a mým prošívaným županem s prodřenými lokty konče.“¹⁹⁵

Chce odpovědět na dopisy, ale neví, kde začít. Prosí tedy adresáta, aby jí už napříště nepsal, co se mu na jejích dopisech tak líbí, ale vyzývá jej, ať pouze konstatuje, že je rád dostává. Následně se rozepisuje o svých pocitech:

- „Mé dopisy nejsou dobré ani špatné, líbím se Vám a to mi stačí – Nechci vědět, do jaké míry – chci pouze naslouchat hlasu svého srdce – to mi vždy dobře poradilo, ponechme mu tedy jeho práva a budme mu vděční“¹⁹⁶

A znovu se obrací ke knížeti – jemu lichotí a sama sebe snižuje, když píše, že ji miluje tak, jak si nezasluhuje, ale že v tomto ohledu na něj spoléhá a uchyluje se pod ochranná křídla jeho citu. Rozepisuje se rovněž o jejich odlišném postavení muž – žena. Nabádá jej, aby měl jejího cara rád.

¹⁹³ KYLOUŠEK, Petr – MILIČKOVÁ, Ladislava. *Bon jour, mon amie: milostné dopisy knížete Metternicha a kněžny Zaháňské*. Brno: Bonus A, 1997, s. 246.

¹⁹⁴ KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 246.

¹⁹⁵ KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 246-247.

¹⁹⁶ KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 247.

Avizuje, že mu jindy vylíčí událost, která se jí týká, a opět předjímá Metternichův postoj:

- „*A pak, i kdybych s Vámi o tom všem byla mluvila, bylo by to pouze proto, abych od Vás slyšela, co mi radíte [...] Vy jistě budete na mé straně*“¹⁹⁷

Pokračuje v citových vyznáních a v dalším odstavci jej vybízí, aby myslel na jejího přítele Trogoffa a pomohl mu k povýšení hodnosti.

V dalším odstavci zdůrazňuje adresátovu dobrotu, když jí informuje o A. Windischgrätzovi, a poté se znovu věnuje vlastním pocitům- špatnému svědomí, které kvůli němu má:

- „*Nevím, co bych měla jiného dělat, abych uklidnila své svědomí – Nikdy se nezbavím špatného svědomí, které vůči němu mám, ale neustále se o to budu pokoušet*“¹⁹⁸

Závěru dopisu patří rozloučení. Vévodkyně opět lichotí a uvádí svou motivaci:

- „*Znovu a znovu si pročítám Vaše dopisy a přesvědčuji samu sebe, že odvaha odpovědět Vám je důkazem velké pokory- Sbohem – Nepíši Vám, abyste mne miloval, ale abyste často četl moje dopisy*“¹⁹⁹

A dále pokračuje požehnáním, v němž přechází od vykání k tykání, přesto neopomene na narážku ohledně Metternichova úsilí, jejímž cílem nejspíše myslí definitivní porážku Napoleona:

- „*Nechť Bůh žehná Tobě a i všem Tvým snahám, které směřují k tomu nejvznešenějšímu cíli*“²⁰⁰

Na tomto vybraném příkladu naše snaha směřovala k demonstraci výše naznačeného, tedy, že vévodkyně ve svých dopisech vcelku pružně přechází od pasáží věnovaných sobě samé k dalším, v nichž jakoby si adresáta představovala přímo před sebou, předjímala jeho myšlenky a vzápětí na ně v listu reagovala, a tím navodila zdání dialogičnosti.

Nesmíme však zapomínat, že se jedná pouze o příklad, jednoho zástupce z mnoha. Postupem doby, v závislosti na aktuálních událostech a životních situacích komunikanta, se rovněž proměňuje charakter komunikátu, proto nelze vyloučit ani dopisy výrazněji orientované na autora, pakliže je např. soužen velkými starostmi a má potřebu se s nimi svěřit

¹⁹⁷ KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 249.

¹⁹⁸ KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 250.

¹⁹⁹ KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 250.

²⁰⁰ KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 251.

svému příteli, partnerovi. Právě tomu odpovídá např. korespondence věnovaná F. Lambovi krátce po jeho odjezdu – autorka prožívá těžké období nejistoty a strachu o drahou osobu a své pocity a myšlenky ventiluje psaním dopisu.

Zdvořilost²⁰¹ a její normy se výrazněji uplatňují v dopisech, kde autora k adresátovi pojí méně důvěrné vazby. Texty reflektují vztah svých komunikantů. Vzhledem k jejich míře důvěrnosti se může autorka oprostít od určitých zdvořilostních norem a „dovolit si“ mnohem více než by tomu bylo v případě adresátů, se kterými udržuje čistě formální styky. Aby dosáhla svého komunikačního záměru, volí příhodnou strategii prostřednictvím sebestylizací a stylizací adresáta:

- a) zdůrazňováním podobnosti a podobných zkušeností pisatele i adresáta
- b) ztvárněním adresáta jako autorkou obdivovaného, oblíbeného, kladně hodnoceného
- c) ztvárněním vzájemného vztahu jako pozitivního, přátelského.²⁰²

Tyto faktory se pak mohou vyskytovat v různých kombinacích, stejně tak dopis snese např. více sebestylizací autora, aniž se nějak naruší jeho výpovědní hodnota. Více nám doloží následující příklad z pera Kateřiny Zaháňské kancléři Metternichovi z 20. srpna 1813 – hned v úvodní části se vévodkyně ukazuje jako *bytost citlivá*:

- „*Kdybyste si, drahý Klemensi, uměl představit bolest, jako mi způsobíte svým dopisem, jsem si jista, že byste byl sice neskrýval své city, ale že byste je zmírnil*“²⁰³

A pokračuje dále sebestylizací do role *přítelkyně*, když zdůrazňuje své přátelství a oddanost. Vzápětí se prezentuje jako *žena charakterní*:

- „*Můj drahý Klemensi – upřímnost a stálost, kterými se vyznačuje můj cit, jsou velmi vzácné, což je smutné, neboť každá lidská bytost by je měla mít*“²⁰⁴

V další části listu se snaží vystupovat i jako *žena statečná* v kombinaci s oddaností k adresátovi, která sice má obavy z nadcházejících událostí, ale přesto jim čelí po svém:

- „*Jsem pevně odhodlána, že nebudu mít strach – neboť ve všem, co se mi může přihodit, se spoléhám na Vás – (...) – Abych se příliš neoddávala tomu, co mě skličuje, zabývám se tím, že balím knihy ze své knihovny –*“²⁰⁵

---

²⁰¹ Více v kapitole II. 2. 2 Komunikační strategie

²⁰² SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ. *Komunikační strategie...*, s. 113-114.

²⁰³ KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 73.

²⁰⁴ KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 74.

²⁰⁵ KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 74.

A v neposlední řadě působí i jako jeho *obdivovatelka*, píše – li, že cítí zadostiučinění, když se na knížete nyní soustředí pohledy všech, kteří ve světě něco znamenají.²⁰⁶

VI. 2 Komunikační strategie jako způsob ovlivňování adresáta

Avšak udržování kontaktu s Klemensem Metternichem nebo Frederikem Lambem nepatří mezi jediný rys obou korespondenčních souborů. Vyskytují se mezi nimi i dopisy, kde se autorka s větší či menší intenzitou a prostřednictvím rozmanitých výrazů snaží přimět adresáta k činům, ovlivnit jeho mínění natolik, aby se řídil autorčinými výzvami a vykonal, co chce.

Podobných „nátlaků“ se v textech vyskytuje skutečně mnoho. Rozdělme je obecně do následujících skupin:

- a) autorka výslovně nabádá adresáta, aby něco učinil²⁰⁷
- b) autorka se snaží přimět adresáta, aby změnil svůj názor na něco / někoho²⁰⁸
- c) autorka adresáta vybízí, aby zasáhl ve prospěch či neprospěch třetí osoby²⁰⁹
- d) autorka si žádá odpověď na svůj list, vyzývá k emoční odezvě.²¹⁰

Chce – li něčeho dosáhnout, tak se za tímto účelem stylizuje do jisté role. Vezmeme-li kupříkladu dopisy Metternichovi, v rámci role přítelkyně využívá všech zmíněných prostředků, aby dosáhla kýženého záměru. Z této pozice totiž klade důraz nejen na důvěru, kterou vkládá v jeho schopnosti, ale také na oddanost, jež mu projevuje ve spojení se spolehlivostí ohledně vyřizování různých záležitostí. Mezi přáteli se rovněž toleruje, pokud jeden druhému radí dle vlastního úsudku.

Když píše Frederikovi, vystupuje jako milující žena, která se obává o jeho bezpečnost, zdraví. Svými vyznáními se ho snad snaží přimět k odpovídající reakci (vzhledem k jeho nedochovaným odpovědím se ale musíme omezit pouze na domněnky). Vybízí ho, aby se o sebe staral, aby myslel na svou přítelkyni – její úsilí se projevuje v sebestylizacích ženy milující, věrné, starostlivé.

---

²⁰⁶ KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 75.

²⁰⁷ Viz poznámka č. 130

²⁰⁸ Viz poznámka č. 172

²⁰⁹ „Dobře víte, že se starám o francouzského kapitána, kterému byla amputována noha nad kolenem, a je proto navždy neschopen služby – nepřípadl byste na způsob, jak poslat toho ubožáka domů?“ Dopis Vilemíny Metternichovi z 30. září 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 135-136.

²¹⁰ „Sbohem, mějte mne hodně rád – Pište mi často, hodně často [...]“ Dopis Vilemíny Metternichovi z 30. září 1813, KYLOUŠEK - MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 136.

VI. 3 Komunikační strategie z perspektivy témat korespondence

Ohlédněme se nyní za témata obsaženými v dopisech, které rovněž tvoří součást komunikačních strategií. U obou souborů mají své zastoupení metatextové formulace, tzn., že se autorka vyjadřuje k podobě dopisů svých i svého komunikačního partnera a přidává vlastní hodnocení jejich kvality. V obou se také objevují projevy zdvořilostní – poděkování za obdržené dopisy, většinou také obohacené o adjektiva (krásný, milý dopis). Zjednodušeně by se dala témata rozdělit do několika skupin:

- a) zdvořilostní projevy (poděkování za došlý dopis, omluva za opožděnou odpověď)
- b) metatextová vyjádření ohledně kvality a kvantity dopisů autorky i adresáta
- c) vyjádření vlastních pocitů, vyznání
- d) informování o událostech dané doby
- e) informace o lidech z prostředí, v němž se pohybuje autorka i z prostředí adresáta
- f) výzvy k (brzké) odpovědi, celkově k odezvě adresáta.

Ad a) Jedná se povětšinou o klasické formulace:

- „*Let me thank you, my dearest Frederic once more for your kind letters.*”²¹¹
- „*Z celého srdce Vám děkuji za Váš dopis ze 6., na který neprodleně odpovím – dnes však nemohu, jsem tím vším příliš rozčilená*“²¹²

Ad b) V tomto ohledu se projevuje jak spokojenost s brzkou odezvou, tak nespokojenost, pokud partner nereaguje dostatečně rychle.

Ad c) Tato složka se výrazně projevuje v obou korespondenčních souborech. Ale studiem pramenů jsme seznali, že v dopisech knížeti se Vilemína Zaháňská drží poněkud stranou v porovnání s vřelostí vyznání, které adresuje Frederikovi, a že to byl spíše kníže, který propadl jejímu kouzlu.

Ad d) Vévodkyně často vybízí knížete, aby ji informoval o dění na bojišti. Činí tak nejen kvůli svému zájmu o politiku, ale také zjišťuje informace o svých přátelích. Když píše Frederikovi, který se toho času nacházel na cestě mezi Vídní a Londýnem, zpravuje ho o událostech ze svého okolí. Někdy se tyto texty téměř podobají deníkovým záznamům svou intimitou:

---

²¹¹ „*Dovol mi, abych Ti znovu poděkovala, nejdražší Frederiku, za Tvé laskavé dopisy.*“ Vilemína Frederikovi 25. března 1815, PAVLÍKOVÁ, *Má drahá, hříšná láska*, s. 180.

²¹² Dopis Vilemíny Metternichovi z 9. července 1813, KYLOUŠEK – MILIČKOVÁ. *Bon jour, mon amie*, s. 40.

- „you hear nothing but people talking of their journey everybody will be gone towards the end of this week or the beginning of the next – the streets are filled with horses [,] carriages [,] wagons etc. – it is a dismal sight”²¹³

Ad e) Vilemína např. získává informace od Metternicha ohledně jejího blízkého přítele Alfreda Windischgrätze a naopak ho informuje, co se děje v jejím okolí. Frederikovi kupříkladu píše o svých schovankách, u koho byla na večeři apod. Zajímavěji ovšem vyznívá srovnání stylizací subjektů stojících mimo texty, jak je autorka líčí v různých komunikátech.²¹⁴

Ad f) Jedná se opět o charakteristické části dopisu, běžné v korespondenci obecně.

Nicméně nezbyvá než konstatovat, že se tu opět střetáváme s odlišným přístupem, jestliže se jedná o více adresátů. Témata volíme s ohledem na osobu, se kterou komunikujeme. Ne ke každému chováme důvěru, ne každému se chceme svěřovat a také ne každému můžeme něco sdělit, aniž bychom ho neranili nebo neprozradili tajemství, které není naše. Stejně tak postupuje i vévodkyně Zaháňská.

---

²¹³ „Zde hovoří lidé jen o svém odjezdu. Koncem tohoto týdne nebo začátkem příštího budou všichni pryč – Ulice jsou plné koní, kočárů a vozů“ Dopis Vilemíny Frederikovi z 10. dubna 1815, PAVLÍKOVÁ, *Má drahá, hříšná láska*, s. 190.

²¹⁴ Více v kapitole V. Stylizace zobrazeného světa

ZÁVĚR

Závěru tradičně patří zhodnocení a ani my se nehodláme odchýlit od daného konceptu. Naše snaha směřovala k poznání, jakým způsobem probíhala komunikace příslušníků nejvyšších vrstev společnosti nejenom rodem, ale i jejich aktivním podílem na běhu „velkých dějin“ v podobě dopisů, jež si vyměňovali. Úvodní kapitola zavádí obecné pojmy a definice, které v následujících kapitolách byly aplikovány na konkrétní příklady z textů dopisů.

Šlo nám o nástin toho, jak autor, resp. autorka, vnímala vlastní osobnost v porovnání s adresátem, nebo lépe řečeno, jak chtěla, aby předjímaný adresát vnímal svého korespondenčního partnera, zkrátka jakým způsobem se prezentovali navenek. Takové jednání v souladu s prostudovanou odbornou literaturou označujeme pojmem sebestylizace autora. Zároveň jsme se zabírali tzv. stylizacemi adresáta, tedy jeho předjímaným, do značné míry individuálně pojatým obrazem, se kterým vedla písemnou komunikaci. A v neposlední řadě se nám jednalo o postižení, na významné události tak bohatého, světa, v němž komunikanti žili, jakým způsobem na stránkách dopisů ožíval jejich životní prostor, jak jej vnímali a jak chtěli, aby si adresát myslel, že jej vnímají. To vše pak označujeme stylizací zobrazeného světa.

Všechny tyto stylizace lze považovat za součást komunikačních strategií. Tyto každý z nás volí při každodenním jednání s lidmi a ve studované korespondenci tomu bylo nejinak. S přihlédnutím k různým subjektivním a objektivním faktorům autorka použila adekvátní strategie, aby za daných podmínek dosáhla svého komunikačního záměru, jenž se rovněž odlišoval změnou okolností.

Ověřili jsme si, že výsledná podoba komunikátu skutečně značně závisí na vzájemném vztahu autor – adresát. Právě tento vztahový aspekt má zjevný dopad na obsah textu, zpětně lze o něm uvažovat právě na základě volených výrazových prostředků.

Ze studovaných dopisů vyplývá, že sice oba soubory obsahují prakticky stejná témata, ovšem rozdíl spočívá v jejich poměru k ostatním. Kupříkladu „dopisování o dopisech“ se ukazuje být signifikantní pro listovní výměnu Vilemíny Zaháňské s Klemensem Metternichem, jelikož neustále dopisy komentují, ať už v kladném slova smyslu (potěšil je), nebo naopak (ranil je), neustále vysvětlují, co původně měli na mysli apod. Kdežto listy adresované F. Lambovi metatextové narážky obsahují též, ale ve zmenšené míře. Obecně by se též dalo shrnout, že v dopisech Metternichovi se vévodkyně nejčastěji stylizuje do role

příteřkyňe obdařené různými charakterovými vlastnostmi, v neposlední řadě oddaností, na základě čehož apeluje na adresáta v různých záležitostech. Střídáním pasáží „já“ a „ty“ tak dosahuje zdání dialogičnosti, ovšem tendence směřuje spíše k orientaci na adresáta.

V listech F. Lambovi se vévodkyně také primárně stylizuje do role příteřkyňe oddané a nešťastné z odloučení, ale užívá větších důvěrností. V tomto textu se spíš soustředí na sebe, nezřídka svou otevřeností a intenzitou vyjádření vlastních pocitů připomínají deníkové záznamy. Významné místo zde zastávají odkazy na jejich společnou budoucnost

Pakliže se pokusíme shrnout poznatky ohledně stylizací zobrazeného světa, znovu před námi vyvstanou odlišnosti. Jako společný jmenovatel se ukazuje strach z budoucnosti ve válečné době, antipatie k Napoleonu Bonapartovi, v němž autorka vidí rušitele starých pořádků a stávajícího (správného) společenského systému. V tom si v listech různým adresátům neprotiřečí. Ale zatímco Metternicha, císaře Františka I. nebo cara Alexandra I. téměř adoruje jako mocné muže, v jejichž rukou spočívá budoucnost Evropy, anglickému diplomatovi píše o jejich hlouposti a neschopnosti.

Způsob nahlížení na komunikační strategie komparací listů jedné autorky dvěma různým adresátům, o které se pokoušela předkládaná bakalářská práce, je pouze jednou cestou, kterou se dají uvedené prameny uchopit. Do budoucna se nabízí např. studium strategií v dialogu Zaháňská – Metternich.

Hlavní úskalí práce spočívá ve faktu, že dopisy nebyly primárně určeny třetí osobě, kterou navíc od obou komunikantů dělí prostorová i časová vzdálenost. To je nutné zohlednit při jejich interpretaci – skutečnost, že zvolené komunikační strategie směřovaly, na základně vlastních zkušeností autorky, ke konkrétní osobě, obeznámené s kontextem, který dnes už těžko zrekonstruujeme. S tímto vědomím se předkládaná práce snaží přispět k poznání způsobu korespondenční komunikace vysoce postavených předních osobností evropského prostoru první poloviny 19. století.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

Editované

KYLOUŠEK, Petr – MILIČKOVÁ, Ladislava. *Bon jour, mon amie: milostné dopisy knížete Metternicha a kněžny Zaháňské*. Brno: Bonus A, 1997. ISBN 80-85914-79-4.

PAVLÍKOVÁ, Děvana. *Má drahá, hříšná láska: Dopisy Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské lordu Frederiku Lambovi 1814-1815*. Praha: ARSCI, 2010. ISBN 978-80-7420-002-1.

Literatura

ADAM, Robert et al. (edd.). *Božena Němcová. Korespondence III 1857-1858*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-764-4.

BEČKA, Josef V. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0020-8.

BRÜHL, Clemens. *Die Sagan: Das Leben der Herzogin Wilgelmine von Sagan Prinzessin von Kurland*. Berlin: Steuben – Verlag, 1941.

BUDIL, Ivo – ŠEDIVÝ, Miroslav (edd.). *Metternich a jeho doba: sborník příspěvků z konference uskutečněné v Plzni ve dnech 23. – 24. dubna 2009*. Plzeň: Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni, 2009. ISBN 978-80-7043-860-2.

ČECHOVÁ, Marie et al. *Stylistika současné češtiny*. Praha: ISV, 1997. ISBN 80-85866-21-8.

HERRE, Franz. *Metternich*. Praha: Themis, 1996. ISBN 80-85821-36-2.

HOFFMANNOVÁ, Jana. Dopis jako text, metatext a kontext. In RUŠČÁK, František (ed.). *Text a kontext*. Prešov: Pedagogická fakulta v Prešově UPJŠ v Košicích, 1993, s. 153- 161. ISBN 80-88697-06-9.

HRABÁK, Josef. O umění epistolárním. In HRABÁK, Josef. *Úvahy o literatuře*. Praha: Československý spisovatel, 1983, s. 83-102.

JEDLIČKA, Alois – FORMÁNKOVÁ, Věra – REJMÁNKOVÁ, Miloslava. *Základy české stylistiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970.

JELÍNEK, Milan. Styl epistolární. In KARLÍK, Petr – PLESKALOVÁ, Jana – RUSÍNOVÁ, Zdenka (eds.). *Pocta Dušanu Šlosarovi: Sborník k 65. narozeninám*. Boskovice: ALBERT, 1995, s. 126 – 137. ISBN 80-85834-39-1.

KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka (eds.). *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání druhé, opravené. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-134-4.

KOŘENSKÝ, Jan et al. *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu*. 3. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1999. ISBN 80-7040-363-2.

LEECH, Geoffrey Neil. *Principles of pragmatics*. London: Longan, 1983. ISBN 0-582-55110-2.

MACUROVÁ, Alena. *Ztvárnění komunikačních faktorů v jazykových projevech*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1983.

MACHOVÁ, Svatava – ŠVEHLOVÁ, Milena. *Sémantika a pragmatická lingvistika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-7290-061-7.

MCGUIGAN, Dorothy Gies. *Metternich and the duchess*. New York: Doubleday & Company, 1975. ISBN 0-385-02827-X.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4973-4.

MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

Ottův slovník naučný, 1-28. Praha 1888-1909.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0927-4.

SKWARCZYŃSKA, Stefania. Wokół teorii listu (Paradoksy). In SKWARCZYŃSKA, Stefania. *Pomiędzy historią a teorią literatury*. Warszawa: PAX, 1975, s. 178-186.

SLABÁKOVÁ, Radmila. „Il est Höchst Zeit“ aneb Jaký jazyk pro aristokracii v Čechách a na Moravě v 19. století? In BLÁHOVÁ, Kateřina (ed.). *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*. Praha: KLP, 2002, s. 102-115. ISBN 80-85917-88-2.

SOBKOVÁ, Helena. *Dorothea: vévodkyně Kuronská*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-055-2.

SOBKOVÁ, Helena. *Kateřina Zaháňská*. 2. vyd. Praha - Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-844-7.

ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Metternich kontra Napoleon*. 4. vyd. Praha: Volvox Globator, 2005. ISBN 80-7207-564-0.

ŠVANKMAJER, Milan. *Čechy na sklonku napoleonských válek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-677-X.

VLAŠÍN, Štěpán et al. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.

WATZLAWICK, Paul – BAVELASOVÁ, Janet Beavin – JACKSON, Don D. *Pragmatika lidské komunikace: interakční vzorce, patologie a paradoxy*. 1.vyd. Hradec Králové: KONFRONTACE, 1999. ISBN 80-86088-04-9.

RESUMÉ

Diese Abschlussarbeit widmet sich den Kommunikationsstrategien in den Briefen von Kateřina Vilemína Herzogin Zaháňská an den Fürst Klemens Metternich und Frederik Lamb. Die Briefe entstanden im Zeitraum vom Ende der Napoleonischen Kriege und es werden in ihnen unter anderem auch die zwischenmenschlichen Beziehungen der Korrespondenten beschrieben. Die Abschlussarbeit bemüht sich darum, die Kommunikationsstrategien von einer Autorin zu zwei verschiedenen Empfängern zu vergleichen. Diese Abschlussarbeit betrachtet, wie sich die Autorin selbst, ihren Korrespondenzpartner und auch die umliegende Welt präsentiert und wie sich diese Selbststilisierungen und Stilisierungen im Falle von verschiedenen Empfängern unterscheiden. Als Quellen wurden Editionen von Briefen benutzt, von Herzogin an Fürst Metternich vor allem aus dem Jahr 1813 und von Herzogin an F. Lamb vor allem aus dem Jahr 1815.

Der einleitende Teil der Abschlussarbeit konzentriert sich auf allgemeinere Informationen, die für weitere Teile der Arbeit notwendig sind. Das erste Kapitel macht die Leser mit dem Leben aller Akteure bekannt, was zum besseren Verständnis der geprüften Kommunikationsstrategien beiträgt. Das folgende Kapitel bringt dann allgemeine Informationen über den Brief als eine Kommunikationsform, über seine typischen Charakteristiken und gründet auch die Grundbegriffe, die in der Abschlussarbeit weiter benutzt werden.

Der zweite Teil bringt schon die konkreten Beispiele aus der Korrespondenz. Das dritte Kapitel befasst sich mit den Selbststilisierungen und mit ihnen verbundenen Eigenschaften der Briefautorin, Fürstin Zaháňská, je nachdem, wer ihr Adressat ist. Es zeigt verschiedene Bilder, die die Herzogin von ihr selbst zeigt und wie sie von der Gegenseite aufgenommen sein will. Darauf knüpfen die Stilisierungen von beiden Adressaten an, das heißt die Anschauungen von ihnen, wie sie die Autorin in den Text einsetzt. Nicht zuletzt befasst sich der folgende Teil mit den Stilisierungen der abgebildeten Welt – anders gesagt, wie die Autorin in den einzelnen Briefen die Vorkommnisse und die herumliegende Umgebung aufnimmt. Das abschließende Kapitel beschäftigt sich mit der Zusammenfassung der Erkenntnisse aus dem Studium der Kommunikationsstrategien.

Diese Abschlussarbeit bemüht sich darum, einen Beitrag zur Kenntnisnahme der Korrespondenzkommunikation vorderer bedeutender Mitglieder europäischer Aristokratie in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts zu leisten.